

Център за образователна интеграция
на децата и учениците
от етническите малцинства

БУРГАСКИ ДЪРЖАВЕН
УНИВЕРСИТЕТ
„ПРОФ. Д-Р АСЕН ЗЛАТАРОВ“

ТРАКИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
СТАРА ЗАГОРА

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ
УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. СВ. КИРИЛ И
МЕТОДИЙ“

НАРЪЧНИК НА КЛАСНИЯ РЪКОВОДИТЕЛ

ПО ИНТЕРКУЛТУРНО ОБРАЗОВАНИЕ

Този наръчник е реализиран с финансовата подкрепа на Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства

Настоящият **НАРЪЧНИК НА КЛАСНИЯ РЪКОВОДИТЕЛ** е подготвен по научно-изследователския междууниверситетски проект: **по проект „Образователни партньорства за развитие на интеркултурна компетентност“, финансиран с договор БС33.23-2-019/23.8.2024 на ЦОИДУЕМ.** Той е разработен за класни ръководители на ученици от V до VII клас и цели развитие на професионално-педагогически компетентности за реализиране на интеркултурно образование.

© *проф. дпн Сийка Чавдарова-Костова – автор*

© *проф. д-р Янка Тоцева – автор*

© *доц. д-р Мая Сотирова – автор*

Проф. д.ф.н. Пламен Макариев, рецензент

Проф. д-р Надежда Калоянова, научен редактор

Издателство Либра Скорп, 2025

ISBN: XX XXX XXXX

НАРЪЧНИКЪТ НА КЛАСНИЯ РЪКОВОДИТЕЛ има следните цели:

- Да се обогати интеркултурната компетентност на учители, преподаващи на ученици от V до VII клас;
- Да се подпомогнат учителите при създаване на условия за активно учене на учениците в областта на интеркултурното образование в контекста на Наредба №13 за гражданското, екологичното, здравното и интеркултурното образование.

НАРЪЧНИКЪТ НА КЛАСНИЯ РЪКОВОДИТЕЛ е ориентиран към постигане на следните резултати:

- Учениците да се включат активно в овладяването на разписаните в Наредба №13 за гражданското, екологичното, здравното и интеркултурното образование теми и проблеми на интеркултурното образование;
- Учениците да овладеят знания за разпознаване на културна идентичност, културна осъзнатост, културни различия, толерантност и конструктивни взаимодействия, и права на човека;
- Учениците да овладеят умения за разпознаване на културна идентичност, културна осъзнатост, културни различия, толерантност и конструктивни взаимодействия и права на човека.
- Учениците да демонстрират отношения към разпознаването на културна идентичност, културна осъзнатост, културни различия, толерантност и конструктивни взаимодействия и права на човека.

УВАЖАЕМИ УЧИТЕЛИ,

Настоящият **НАРЪЧНИК НА КЛАСНИЯ РЪКОВОДИТЕЛ** цели да подпомогне работата Ви като класни ръководители на ученици, които живеят в един съвременен свят, характеризиращ се с несъмнена мултикултурност. Нейните проявления са видими не само в класните стаи, където има деца с имена, отразяващи различен етнически произход или националност. Мултикултурността е навсякъде в ежедневието, отразяваща се в храните, които децата консумират, дрехите, с които са облечени, информацията, която получават чрез мобилните си устройства.

От педагогическа гледна точка е изключително важно тази мултикултурност да бъде преживявана като резултат от осъществено успешно интеркултурно образование, което предполага не само опознаване на различността, но и нейното разбиране, уважаване, а в редица случаи – и приемане.

Чрез този Наръчник ще се опитаме да Ви предложим различни идеи за това как интеркултурното образование може да се случи в класните стаи и извън тях, в училищната образователна среда.

От Вас зависи дали ще приложите предложените идеи изцяло или ще ги адаптирате към конкретните условия на Вашата професионално-практическа дейност.

Важно е дейности в областта на интеркултурното образование да се случват, в часа на класа, в урочно време, в извънкласни дейности, за да сме сигурни, че училищното образование е положило усилия за развитие на интеркултурни компетентности у днешните деца.

От авторите

Съдържание

ЧАСТ ПЪРВА: ОСНОВАНИЯ НА ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ	5
Автор: проф. д.п.н. Сийка Чавдарова – Костова	5
СУ „Св. Климент Охридски“	5
Въведение в теорията на интеркултурното образование.....	5
Идеи за практическа реализация на интеркултурно образование в училищна среда.....	11
ЧАСТ ВТОРА: МЕТОДИЧЕСКИ ОРИЕНТИРИ ЗА ИНТЕРКУЛТУРНО ОБРАЗОВАНИЕ НА УЧЕНИЦИ В ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	13
Автор: доц. д-р Мая Сотирова.....	13
СУ „Св. Климент Охридски“	13
Въведение: Интегриране на интеркултурното образование в общообразователната подготовка на учениците	13
Надграждане и развитие на интеркултурната компетентност на учениците – теми и идеи за часа на класа	19
Приложение 1. Дейности, вътрешнопредметни и междупредметни връзки в интеркултурен дискурс за развитие на езиковата грамотност и многоезиковата компетентност в обучението по български език и литература в 5. - 7. клас	23
Приложение 2. Теми за бинарни уроци с интеркултурна ориентация в прогимназиалния етап на основната степен.....	27
Приложение 3. Междуккултурни литературни срещи	32
Приложение 4. Доброволчески дейности за придобиване на междуккултурен опит и интеркултурно възпитание.....	37
ТРЕТА ЧАСТ: МЕТОДИЧЕСКИ УКАЗАНИЯ И ПРИМЕРНИ ПЛАН-СЦЕНАРИИ НА УРОЦИ И ДРУГИ ОРГАНИЗАЦИОННИ ФОРМИ ЗА УЧЕНИЦИ ОТ 5, 6 И 7 КЛАС ПО ТЕМИ, СВЪРЗАНИ С ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ.....	40
Автор: проф. д-р Янка Тоцева	40
Университет за национално и световно стопанство	40
Въведение.....	40
Уроци за реализиране на интеркултурно образование в часа на класа.....	41
Проектно-базирано обучение в мултикултурна образователна среда.....	46
Проблемно-базирано обучение в мултикултурна образователна среда.....	50
ЧАСТ ЧЕТВЪРТА: МЕТОДИЧЕСКИ МАТЕРИАЛИ ЗА КЛАСНИ РЪКОВОДИТЕЛИ.....	55
Автор: проф. д-р Надежда Калоянова	55
Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“	55
Методически материали по интеркултурно образование за класен ръководител, 5. клас	55
Методически материали по интеркултурно образование за класен ръководител, 6. клас	60
Методически материали по интеркултурно образование за класен ръководител, 7. клас	65
Методически насоки за класния ръководител.....	68
управление на мултикултурната образователна среда	69

ЧАСТ ПЪРВА: ОСНОВАНИЯ НА ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Автор: проф. д.п.н. Сийка Чавдарова – Костова
СУ „Св. Климент Охридски“

Въведение в теорията на интеркултурното образование

Интеркултурното образование вече не е новост за нашата образователна система. В последните три десетилетия в България се направи много както по отношение на теоретичното изясняване на концепцията за интеркултурно образование, така и се натрупа богатство от успешни педагогически практики на учители от цялата страна, които работеха и продължават да работят с учениците по посока развитие на техните интеркултурни компетентности. Може би някои от Вас също са участвали в обучения в тази насока или имате практики, които вече сте приложили в работата с учениците си.

Когато става дума за интеркултурно образование, би трябвало да се има предвид, че то има най-малко две основни насочености:

– Едната е с посока навътре, в рамките на съответната държава. Тя предполага осъзнаване на мултикултурното разнообразие в нея в неговите различни измерения – етническо, религиозно, езиково, национално и др. В различните държави и региони може да има съответни акценти върху едно или друго измерение в зависимост от демографската ситуация. Докато в България основният акцент се поставя по-скоро върху етническото измерение, етническите малцинства, в редица страни на Западна Европа акцентът е върху религиозното измерение и там мисленето на малцинствата преминава най-вече през религиозното различие. Ако в България повечето хора биха направили асоциация с ромското или турското етническо малцинство, когато става дума за интеркултурно образование, във Франция повечето хора биха направили асоциация с мюсюлманите като религиозно малцинство. Приоритетите на една или друга държава в областта на мултикултурността имат пряко отражение върху приоритетите на образователната политика и практика в сферата на интеркултурното образование.

– Втората е с посока навън от рамките на съответната държава. Тя предполага осъзнаване на необходимостта от формиране на интеркултурна компетентност за взаимодействие с представители на различни националности, от други държави, независимо дали са съседни или далечни, дори намиращи се в други континенти. Тук интеркултурното образование предполага развитие на умения за общуване на чужди езици, разбиране на спецификите на функциониране на други култури, уважение към културното различие извън

границите на собствената държава, любопитство и откритост към начина на живот, типичен за представителите на други култури. Дейности в рамките на програма „Еразъм+“ са изключително насочени към развитие именно на такъв тип интеркултурни компетентности.

Изключително полезен ориентир за съдържанието на интеркултурното образование и очакванията към българските учители как да го реализират в своята професионално-педагогическа практика, е **Наредба №13 за гражданското, екологичното, здравното и интеркултурното образование** – от предучилищното образование до първи гимназиален етап на средната степен.

В нея много детайлизирано са очертани основните области на компетентност, които могат да бъдат ориентир по отношение на планирани дейности в областта на интеркултурното образование:

– **Културната идентичност** – тя е изключително важна за всеки индивид, който се определя чрез нейните различни измерения – от кой етнос е, дали е религиозен, какъв е майчиния му език, каква е националността му. Осъзнаването на собствената идентичност е първата стъпка към другите идентичности. Изключително важно е идентичността на всеки човек да бъде възприемана като комплексна – съвкупност от различните му идентичности. Това е определящо за педагогическите дейности с децата – дали ще се организират тържества в класната стая или училището, свързани с празници на етноса или на религията, каква храна ще се предлага на тези тържества, каква музика ще се слуша, какви танци ще се играят и т.н.

– **Културна осъзнатост** – това е следващият етап на развитие на интеркултурната компетентност. Тук се има предвид както осъзнаване на своята културна идентичност, така и на другите, което предполага предоставяне на знания за различните културни идентичности, сравняване между тях, развитие на уважение към различните традиции и обичаи, готовност за съпреживяване на празници на други културни общности и т.н.

– **Културни различия, толерантност и конструктивни взаимодействия** – стъпвайки върху културната осъзнатост, се създават предпоставките за развитие на толерантността като качество на личността, което предполага не просто търпимост спрямо различието, но и уважение към чуждата културна идентичност на базата на разбирането на спецификите ѝ и правото и на съществуване. Това е необходимата основа за изграждане на конструктивни взаимодействия между деца с различни културни идентичности, което е ключова предпоставка за ефективно интеркултурно образование. Колкото повече възможности има за срещи между деца с различия, в рамките на които те да общуват активно, да играят, да пеят и танцуват заедно, да извършват общи дейности заедно, толкова повече се увеличават положителните ефекти на интеркултурното образование.

– **Интеркултурно образование и права на човека** – правата на човека са основата за осъзнаване на общото между хората, независимо от техните различия. Затова интеркултурното образование предполага и дейности, които запознават децата с правата на човека или развиват това знание по посока прилагане на принципа за равенство между хората в контекста на хуманистичната идея. На практика всяка дейност в областта на интеркултурното образование би могла да включва препратки към едно или друго право на човека.

Основните насочености на интеркултурното образование са свързани с формирането на „личност, която се гордее със своите социокултурни специфики и богатството на култури, които носи, и е способна не само да се утвърждава в мултикултурното общество, но и да приема другите като също толкова ценни колкото и самия себе си“. Предпоставка това да се случи е натрупването на „познания за различията, умения за общуване и позитивни нагласи към интеркултурния диалог“¹.

При определяне на резултатите от дейности, насочени към постигане на цели на интеркултурното образование, е добре да бъдат взети под внимание основни измерения на интеркултурната компетентност.

Най-общо, понятието **интеркултурна компетентност** може да се дефинира като **способност за установяване и поддържане на успешни междуличностни контакти с представители на различни културни групи** – етнически, религиозни, езикови, национални. Трябва да се има предвид, че когато става дума за културно различие, то може да бъде възприемано като развито **в резултат от принадлежността към група, от която произхождаш, в която си роден, отгледан, израснал**, а от друга страна – като развито **в резултат от принадлежността към група, в средата, в обкръжението на която се намиращ, т.е. това би могла да бъде група, от която ти не произхождаш, но живееш в нейните рамки**.

Като основни детерминанти на необходимостта от формиране на интеркултурната компетентност в съвременния етап от развитието на обществото могат да бъдат посочени:

- несъмненият мултикултурен характер на обществото на различните му нива – световно, европейско, национално, регионално, дори вече и локално;

- проявяването, „изникването“ на някои различия при съвместна работа между хора с различен социокултурен произход, когато започват да се оказват значими не толкова професионалните способности, колкото някои културни особености на поведението (базирани основно на етническото, националното или религиозното различие);

¹ Тоцева, Я. Културни различия и интеркултурен диалог в българското училище. В сб. Хармония в различията. Изд. „За буквите – О писменах“, София, 2016, стр. 411

– в сферата на образованието, наличието на деца и техните родители с различна социокултурна принадлежност отправя сериозни предизвикателства както към педагогическия персонал, така и към самите деца по отношение на разбирането и толерантността към различието на Другия.

От гледна точка на училищното образование, е важно да се направи уточнение, свързано с **результатите от формирането на интеркултурната компетентност** в края на процеса на интеркултурно образование. Тук най-вече мисленето е по посока на **формиращото**, а не толкова на сумативното оценяване (сумативното оценяване по-скоро може да се съотнесе към усвоени знания, особено когато те са част от задължителното учебно съдържание).

Доколкото интеркултурната компетентност не е непременно пряко свързана със задължителното учебно съдържание (тя може да се формира както в урочна дейност, така и в извънкласна и извънучилищна дейност, в час на класа), проблемът за оценяването ѝ по-скоро се мисли в контекста на проблема за възпитателната диагностика.

Всеки един от основните компоненти на интеркултурната компетентност – знания, умения, нагласи/отношения, може да бъде обект на оценяване (предимно качеството) от страна на учителите, като се отчитат спецификите на съдържанието на интеркултурното образование.

Знанията могат да бъдат интерпретирани в рамките на „колективната памет, разнообразието в начините на живот и социокултурният контекст на обществата и културите на общностите, в които се говори даден език“. Знанията са основата на „интеркултурното осъзнаване“, случващо се в резултат от сравняването между сходствата и различията в културите (своята и Другата)².

Знанията могат да бъдат:

- за различните измерения на културата - начини на живот, бит, обичаи, традиции, ценности;
- конкретни факти, образи, материални предмети на бита, в т.ч. архитектурата, илюстриращи принадлежността към съответна култура;
- знания, свързани с посочената „колективна памет“ – история, география, изобразително изкуство, литература, музика.

Такъв тип знания се характеризират с конкретност и могат да се открият в съдържанието на учебните програми по различни учебни предмети (в учебници, учебни

¹ Lazar, I. M., Huber-Kriegler, D. Lussier, G. S.Matei, C. Peck (2008) Developing and assessing intercultural communicative competence. A guide for language teachers and teacher educators, ECML, Council of Europe Publishing, p. 25.

помагала, книги, атласи, енциклопедии, ресурси в Интернет). Оценяването им е по-лесно, тъй като са точни и неизменни (когато не са знание – интерпретация, а знание – факт).

Какво обаче трябва да има предвид учителя при такъв тип знания, които са нужни за целите на интеркултурното образование – те просто могат да се наизустят, без да бъдат „почувствани“ и приети като необходими и ценни за учащия се и да послужат като основа за формиране на положителни нагласи към културното различие. Това, че ученикът може да посочи различни по вид факти и данни за една или друга етническа или религиозна общност, не означава, че е постигнат финалът на интеркултурното образование. Да, това е необходимото начало, върху което да бъдат развити умения и формирани нагласи, но то не е достатъчно. Може да има деца и възрастни, които да са много информирани по различни теми с интеркултурен характер, но да имат крайно отрицателно отношение към представителите на съответните културни групи, различни от техните.

Уменията в областта на интеркултурната компетентност могат да бъдат:

- свързани с говоренето на друг език (тук се има предвид основно лингвистичният аспект, отразяващ чуждоезиковото обучение);
- комуникативни умения на своя, майчиния език, или на официалния език, когато той е различен от майчиния и от учениците се очаква „да бъдат способни да взаимодействат в различни контексти на начини на живот, да се приспособят към различни контексти като интегрират новия опит и използват ефективно комуникативната компетентност”³, в т.ч. с цел промяна на негативни стереотипи и предразсъдъци;
- поведенчески – приспособяване на поведението към особеностите на социалната и културната среда в условията на многоезичност, многоетничност, многонационалност, многорелигиозност.

Какво трябва да се има предвид от гледна точка на педагогическите аспекти на измерението „умения“ в качеството им на изключително **необходими за осъществяването на пряк, реален, ефективен контакт с представители на друга социокултурна група, по време на който да се постига взаимно разбиране.**

Формирането на умения изисква повече време за оттренирването им както в училищна, така и в извънучилищна среда. За да се случи това, е необходимо да бъде осъществено обезпечаване на контакти с представители на различни етнически, религиозни, езикови групи, да бъдат организирани съвместни дейности между представители на мнозинството и малцинствата (посещения, тържества, празници, концерти, походи, екскурзии и др.), по време на които да бъдат развивани съответни комуникативни способности, постепенно да бъде

³ Пак там, стр.25-26

осъществявано адаптирането към условията на „другата“ среда, когато тя е „различната“ от тази, с която децата са свикнали в ежедневието си.

Третият важен компонент на интеркултурната компетентност са **нагласите към културните различия**. Той „се характеризира с отношения, мотивации, ценности, вярвания, когнитивни и личностни стилове, свързани с личностната идентичност“⁴. Тук се има предвид както постигането на разбиране на културните различия, така и самоосъзнаване на спецификата на собствената културна идентичност. Ключов термин тук е „ценности“ – както на своята, така и на другите култури, които са продукт от възпитание в рамките на съответната общност.

Основно очакване към това измерение на интеркултурната компетентност е осъществяване на преход от негативни или неутрални към позитивни нагласи по отношение на представителите на „другата“ социокултурна група.

Като основни компоненти на това измерение могат да бъдат отдиференцирани:

- **преодоляване на негативни стереотипи и предразсъдъци** към представителите на други етнически групи;
- **разбиране и културна чувствителност** чрез развиване на индивидуалните и колективните отношения между представителите на различни етнически групи;
- **уважаване и толерантност** към ценностите на другите етнически групи;
- **самокритичност** към собствената култура;
- постигане на **„интегрирано“ поведение** – „интернализирано“ (вътрешно) взаимодействие между културата на собствената етническа група и на другата етническа група (мнозинство или малцинство);
- **интернализация** на чуждите ценности;
- реализиране на статус на **„културен медиатор“**⁵ в ситуации на недоразумения и конфликти между представители на различни социо-културни.

Това, което би трябвало да се има предвид от педагогическа гледна точка е, че **развитието на нагласите изисква повече време**. Те могат да се променят **от негативни към позитивни** или **от позитивни към по-позитивни**, както дори и обратното – **от неутрални и дори позитивни към негативни** при неуспешни първоначални интеркултурни контакти. Втората възможност изисква специално педагогическо внимание, тъй като е свързана с предварителна подготовка на учащите се за осъществяване на първоначален контакт с представители на социокултурна група, към която има изградени негативни стереотипи и

⁴ Пак там, стр.26

⁵ Intercultural competence assessment (INCA). Assessor manual (2004) . INCA, LdVII, 2004, p.10.

предразсъдъци на ниво обществено мнение. При такива случаи трябва организиращият такъв тип срещи да бъде „нащрек“ за възникване на негативни нагласи у учащите се в резултат от неблагоприятно стекли се обстоятелства по време на съвместния контакт. Не трябва да се забравя и че веднъж формирани, **предразсъдъците се изкореняват трудно**, затова в тази насока е по-добре да се работи **превантивно**, а не **корекционно**.

Изключително важно е да се създават възможности за постепенно натрупване на **опит** в интеркултурно общуване, в рамките на който да се усвоят нови знания, да се формират умения и позитивни нагласи за взаимодействие с представители на различни културни групи. Независимо че обикновено знанията се свързват предимно (и първоначално) с обучението като път за придобиването им, а втората сфера – опитът, се свързва с натрупваните в процеса на практиката умения за взаимодействие с представители на други групи (по-малко в процеса на обучение и повече в процеса на различен тип ситуации извън учене), и знанията, и опитът са задължително необходими за формирането на високо ниво на интеркултурна компетентност. Когато налице е развитост само (или основно) на едното от тях, е необходимо да бъдат предприети компенсаторни мерки по отношение пропуските в областта на другото – както в системата на училищното и университетското образование, така и в системата на професионалния труд и дейностите, насочени към усъвършенстване на осъществяването му (по конкретно, с оглед сферата на образованието – учителския труд в детската градина и училището). По този начин може да бъде обезпечен съответен индивидуален (групов, колективен) прогрес в развитието на интеркултурната компетентност – на базата на придобиване на нови знания и нов опит (естествена основа за формиране на позитивни нагласи към представителите на различни етнически, религиозни, езикови групи в обществото).

Идеи за практическа реализация на интеркултурно образование в училищна среда

В края на тази въвеждаща теоретична част ще бъдат представени някои **идеи за практическа реализация на интеркултурно образование в училищна среда**, с което ще бъде направен плавен преход към следващите, методически ориентирани части на Наръчника. Те могат да послужат като илюстрация за разнообразието от възможности, с които може да бъде поставено началото на дейности, насочени към развиване на интеркултурни компетентности в училищна среда.

Примери:

- Как се нарича най-таченият от ромите празник в началото на годината?
- Прочетете следващите изречения, които са разбъркани! Подредете ги в последователен ред така, че да можем да разберем как ромите празнуват Василица!

- Как празнуват мюсюлманите в България празника Рамазан Байрам?
- В следващия текст определете два елемента, които показват различни начини на живот в семействата на Иван и Мехмед?
- Прочетете следващите два кратки текста и отбележете различията в начина на обличане на християните и мюсюлманите.
- Прочетете текста и сравнете начините на живот на ромите (турците, арменците, евреите и т.н.) с Вашата култура.
- Обяснете с няколко думи думите и изразите Гергьовден, Пурим, Бъдни вечер, Курбан Байрам ...;
- Какво би се случило, ако си на гости на приятеля си – мюсюлманин, когато в семейството му празнуват Рамазан Байрам, Курбан Байрам ...

Ролева игра:

Деца се разделят на групи – едната група играят ролята на деца от ромската, а другата – ролята на деца от българската етническа група. Едната група отива на гости по случай празника при другата. Разиграва се посрещането, включването в празника, обясняването на символите на празника и т.н.

Примерни теми за есе:

- Защо децата от различни етнически групи трябва да учат заедно?
- Какъв е смисълът да посетиш религиозен храм на друга религия?
- Защо е нужно да познаваме празниците на ромите, турците, евреите, арменците и други етнически групи в България?;
- Как разбирам думата толерантност? и т.н.

ЧАСТ ВТОРА: МЕТОДИЧЕСКИ ОРИЕНТИРИ ЗА ИНТЕРКУЛТУРНО ОБРАЗОВАНИЕ НА УЧЕНИЦИ В ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН

Автор: доц. д-р Мая Сотирова
СУ „Св. Климент Охридски“

Въведение: Интегриране на интеркултурното образование в общообразователната подготовка на учениците

Прилагането на интегративен подход към интеркултурното образование в българските училища е заложено в Наредба № 13 от 21 септември 2016 г. 6, която разглежда гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование като единен интердисциплинарен комплекс, насочен към „придобиване на социални, граждански и интеркултурни компетентности и на компетентности, свързани със здравето и поддържането на устойчива околна среда“ (чл. 3, ал. 1).

Интегративността е проследима както при извеждането на общи интердисциплинарни цели (изграждане на автономни и активни личности и функциониране на образователните институции като автономни, активни и саморазвиващи се общности чрез овладяване на компетентности с надпредметен характер), така и при конкретизирането на начините и формите за осъществяване на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование в различните образователни етапи. Наредба №13 задава и вътрешна свързаност между компонентите в единния комплекс, независимо от факта, че очакваните резултати по всеки от тях като комплекс от знания, умения и отношения са в специфични области на компетентност (пак там, Приложения № 1. – 4.).

В прогимназиалния етап на основната образователна степен гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование се интегрират в общообразователната подготовка на учениците „чрез ориентиране на обучението по общообразователните предмети към придобиване на ключовите компетентности по чл. 77, ал. 1 от Закона за предучилищното и училищното образование“ (пак там, чл. 7, ал 2) – компетентности в областта на българския език; умения за общуване на чужди езици; математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите; дигитална компетентност; умения за учене; социални и граждански компетентности; инициативност и предприемчивост;

⁶ НАРЕДБА № 13 от 21 септември 2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. - https://www.mon.bg/nfs/2023/09/ndbr13-2016_gzeiobrazovanie_izm_08092023.pdf, 17.01. 2025.

културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество; умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт.

Интегративният подход към интеркултурното образование в духа на нормативната регламентация се свързва, от една страна, с обвързаността му с останалите компоненти в единния интердисциплинарен комплекс, като най-тясна е връзката му с гражданското образование. От друга страна, компетентностната ориентация на съвременното обучение изисква интегративност и интердисциплинарност поради необходимостта от единно и взаимосвързано овладяване на ключовите компетентности. Интегративният подход е в сърцевината на компетентностния подход, съответства на целите на образованието и обучението в етапа на прогимназиалното училищно обучение и съдейства за формирането на функционална грамотност у учениците като способност за действие в разнообразни житейски ситуации, които в съвременния свят все по-често протичат в мултикултурен контекст.

Ангажирани с постигането на целите в интердисциплинарния комплекс гражданско-здравно-екологично-интеркултурно образование са учителите по общообразователна подготовка в 5. - 7. клас, независимо от това дали изпълняват функцията на класни ръководители или не. В обучението по преподавания от него учебен предмет учителят е фокусиран върху развитието на предметните компетентности у учениците (напр. езикови, литературни, математически, природонаучни и пр.), но едновременно с това той трябва да ориентира ученето и преподаването към овладяване на ключовите компетентности, които като комплекси от знания, умения и отношения са основополагащи за пълноценното разгръщане на личностния и общностния потенциал в аспекта на социалното включване и интеркултурното взаимодействие, гражданското участие, здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Развитието на тези компетентности е в целеполагането на единния интердисциплинарен комплекс. В този смисъл компетентностната ориентация на обучението подкрепя едновременно:

1. постигането на очакваните резултати от обучението по общообразователните предмети;
2. овладяването на ключовите компетентности;
3. придобиването на компетентности в интердисциплинарния комплекс гражданско-здравно-екологично-интеркултурно образование.

Знанията, уменията и отношенията за прилагане на компетентностния подход в обучението са важен елемент на педагогическата компетентност на съвременния учител. За учителите „предметници“ в прогимназиалния етап на училищното образование тези компетентности са заложи в изискванията за придобиване на професионална квалификация

„учител по...“ (Наредба за държавните изисквания...⁷, Приложение № 3 към чл. 3а, т. 3) и са част от техния професионалния профил (Наредба № 15 за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти⁸, Приложение № 2 към чл. 42, ал. 2, т. 1).

Възможностите за интегриране на интеркултурното образование в обучението по отделните учебни предмети са многообразни. Като отправна точка за разкриването им може да послужи възприетото в Наредба №13 разбиране за интеркултурното образование – то е „насочено към усвояване на знания за различни измерения на културните идентичности и за основни характеристики на интеркултурните отношения, формиращо позитивно отношение към разнообразието във всички области на човешкия живот, както и умения и нагласи за конструктивни взаимодействия в мултикултурна среда“ (чл. 3, ал. 5)⁹. От тази позиция всяка една тема в което и да е предметно поле, която по един или друг начин засяга въпросите на идентичността като културно определена, на културното разнообразие и межкултурните отношения в света, може да зададе смислов контекст за рефлексия и саморефлексия, за познавателни трансфери, за разширяване на културната перспектива в предметното знание, както и за междуличностни интеракции, утвърждаващи позитивизма, конструктивизма, уважението и диалогичността.

Учебните програми за общообразователната подготовка на учениците в прогимназиалния етап на основната образователна степен задават ориентири за дейности и междупредметни връзки, които могат да подкрепят единното формиране на комплекса от ключови компетентности, в т.ч. и попадащите в обхвата на интеркултурната компетентност знания, умения и отношения. Независимо от факта, че действащите учебни програми отразяват систематизацията на ключовите компетентности, въведена в приетата през 2006 г. с Препоръка на Съвета на Европейския съюз и на Европейския парламент Рамка за ключовите компетентности за учене през целия живот ¹⁰, предложените ориентири и идеи за взаимосвързано овладяване на комплекси от компетентности са ценни и приложими и в контекста на осъвременената систематизация на ключовите компетентности.

⁷ НАРЕДБА за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител". https://www.mon.bg/nfs/2021/02/nrdb-kvalifikacia-uchitel_050221.pdf, 24.01.2025.

⁸ НАРЕДБА № 15 от 22.07.2019 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти. https://www.mon.bg/nfs/2024/12/naredba15-2015_statut-uchiteli-izm0824_v02012025.pdf, 24.01.2025.

⁹ НАРЕДБА № 13 от 21 септември 2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. https://www.mon.bg/nfs/2023/09/ndbr13-2016_gzeiobrazovanie_izm_08092023.pdf, 17.01. 2025.

¹⁰ Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC) <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>, 23.01.2025.

В тази връзка е важно да се отбележи, че едно от основанията за преразглеждане на ключовите компетентности се съдържа в необходимостта да се наблегне на значението на личностните и междуличностните умения, наричани понякога „житейски”, „социално-емоционални” или „меки” умения, на уменията за критическо мислене, работа в екип и решаване на проблеми, както и на межкултурните умения¹¹.

В резултат от това виждане Референтната рамка, приета през 2018 г.¹², въвежда нови моменти и вътрешни реструктурирания в комплекса от ключови компетентности. В този смисъл е важно и необходимо да се направи нов прочит на този компонент в учебните програми, който дава на учителите насоки за ориентиране на обучението по конкретния учебен предмет към придобиване на съвременните ключови компетентности. Това би подпомогнало и по-успешното постигане на целите в интердисциплинарния комплекс гражданско-здравно-екологично-интеркултурно образование.

По отношение на целите на интеркултурното образование възможностите за междудисциплинарни познавателни и дейностни трансфери са неограничени. В контекста на учебното съдържание по един или друг учебен предмет могат да бъдат конкретизирани **дейности и междупредметни връзки в интеркултурен дискурс**, прилагането на които ще допринесе за интегриране на интеркултурното образование чрез ориентиране на обучението към овладяване на ключовите компетентности. Пример за това как този подход може да бъде разгърнат в прогимназиалния училищен етап на основата на заложените в учебните програми очаквани резултати от обучението по български език и литература по отношение на езиковата грамотност¹³ и многоезиковата компетентност¹⁴ е представен в *Приложение 1*. По сходен начин биха могли да се изведат дейности и междупредметни връзки за разширяване на интеркултурната перспектива в обучението по български език и литература в 5. - 7. клас по отношение формирането на всяка една от останалите ключови компетентности.

Прилагането на този подход в голяма степен изисква учителят да е сензитивен към начините, по които учениците възприемат и интерпретират идеи, факти, събития, ценности от позицията на своята културна идентичност. Начините, по които отделни теми от учебното

¹¹ Предложение за Препоръка на Съвета относно ключовите компетентности за учене през целия живот (текст от значение за ЕИП) {SWD(2018) 14 final} Брюксел, с. 11. - <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/395443f6-fb6d-11e7-b8f5-01aa75ed71a1/language-bg>, 18.01.2025.

¹² Препоръка на Съвета от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот (2018/C 189/01). - [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=GA](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=GA), 18.01.2025.

¹³ Езиковата грамотност е способността за разпознаване, разбиране, изразяване, създаване и тълкуване на понятия, чувства, факти и мнения както в устен, така и в писмен вид, при използване на нагледни, звукови материали, аудиоматериали и материали в цифров формат в различни дисциплини и ситуации. Тя предполага способност за общуване и успешно разбиране с останалите хора по подходящ и съзидателен начин. (Препоръка..., 2018: 8).

¹⁴ Способността за ефективно ползване на различни езици по подходящ начин за комуникация (пак там: 8).

съдържание могат да бъдат остойностени и в интеркултурна перспектива, зависят от специфичния етнокултурен фон в класната стая, от опита на учениците, придобит в межкултурна комуникация, от степента на културна осъзнатост и на привързаност към традиционните идентичности, от интереса на учениците към изследване на различните измерения на културата и т.н.

Предложените варианти са за дейности на вътрешнопредметно и междупредметно равнище и са насочени към комплексно формиране на езиковата грамотност и многоезиковата компетентност в обучението по български език и литература в 5. - 7. клас.

Тези две компетентности са тясно свързани и взаимнодопълващи се и преднамереното им отграничаване не е необходимо, особено в обучението по български език и литература. Съвременната класна стая все по-често е езиково разнородна, предполага съвместяване на монолингвално с билингвално обучение, както и съобразяване с различните езикови равнища, способности и потребности на учениците. Всъщност тези вътрешни компетентностни „пресичания“ и припокривания са проследими и по отношение на връзката на езиковата грамотност с други компетентности, като най-силно изразена е връзката със следните три групи: личностна компетентност, социална компетентност и компетентност за придобиване на умения за учене¹⁵; гражданска компетентност¹⁶; компетентност за културна осведоменост и изява.¹⁷

От особена важност е да се подчертае фактът, че интеркултурността е контекстуално заложена в Референтната рамка. Отделни елементи на интеркултурната компетентност като знания, умения и отношения са вплетени в посочените три групи компетентности, а също и в многоезиковата компетентност. Основателно в Наредба №13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование е заложен подходът за интегрирането им чрез ориентиране на обучението към овладяване на ключовите компетентности. Посочената взаимосвързаност е същностна особеност на компетентностния подход и определя необходимостта от прилагането на по-всеобхватни подходи към формирането на ключовите компетентности.

¹⁵ Личностната компетентност, социалната компетентност и компетентността за придобиване на умения за учене са способността човек да разсъждава за себе си, да управлява ефективно времето и информацията, да работи конструктивно с други хора, да запазва своята устойчивост и да управлява собственото си учене и кариера. (Препоръка..., 2018: 10)

¹⁶ Гражданската компетентност е способността за действие като отговорни граждани и за пълноценно участие в гражданския и социалния живот въз основа на разбиране на социалните, икономическите, правните и политическите понятия и структури, както и световните събития и устойчивост. (пак там: 10-11)

¹⁷ Компетентността за културна осведоменост и изява означава разбиране и уважение към начина, по който идеи и значение се изразяват творчески и се предават в различните култури и посредством редица изкуства и други форми на културата. (пак там: 11-12)

Междудисциплинарното учене в най-голяма степен дава възможност за единно формиране на комплекси от компетентности, като позволява по-голяма свързаност между отделните предмети в учебната програма. То обогатява ученето, като „поставя акцент върху сътрудничеството в преподаването и ученето и върху активното участие на учещите и вземането на решения от тях“.¹⁸

Пример за междудисциплинарно обучение са бинарните уроци, които интегрират знания от различни предметни области. Редица теми от учебното съдържание по два или повече учебни предмета могат да бъдат разгърнати като интердисциплинарни или мултидисциплинарни, което ще допринесе за развитието на надпредметните ключови компетентности, а оттук – и за постигането на целите на интеркултурното образование.

Идеи за възможни междудисциплинарни „пресичания“ и интеркултурни прочити на теми от учебното съдържание по български език и литература в прогимназиалния образователен етап, които могат да бъдат използвани за разработване на **бинарни уроци**, са представени в *Приложение 2*. Те могат да бъдат прилагани и в обучението по **интегративни учебни предмети** в иновативни училища в съответствие с чл. 4, ал. 3 на Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка.¹⁹

Интеркултурното образование може да бъде интегрирано и в разширената подготовка на учениците чрез усъвършенстване на отделни ключови компетентности при изучаване на общообразователни учебни предмети в рамките на избираемите учебни часове (Наредба №13, чл. 7, чл. 8)²⁰. Надграждането и разширяването на предметните компетентности чрез включване в обучението на дейности с интеркултурна насоченост ще осигури разнообразни контексти за непреднамерено социално-емоционално учене чрез взаимодействие и чрез преживяване. Дейности от такъв тип могат да бъдат реализирани като **самостоятелни предметни методически единици** или да бъдат разгърнати в поредица от уроци, както и да продължават в извънкласната и извънучилищната дейност на учениците според тяхното желание и ангажираност.

Сценарий за интеркултурно ориентирано литературно обучение в прогимназиалния образователен етап е предложен в *Приложение 3*.

¹⁸ Препоръка..., 2018: 12

¹⁹ НАРЕДБА № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка. - https://www.mon.bg/nfs/2023/09/nrdb5-2015_oop_izm092023_27092023.pdf, 18.01.2025.

²⁰ НАРЕДБА № 13 от 21 септември 2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. - https://www.mon.bg/nfs/2023/09/ndbr13-2016_gzeibrazovanie_izm_08092023.pdf, 17.01.2025.

Надграждане и развитие на интеркултурната компетентност на учениците – теми и идеи за часа на класа

В съответствие с Наредба №13 овладяването на компетентности по единния интердисциплинарен комплекс гражданско-здравно-екологично-интеркултурно образование се осъществява както интегрирано в общообразователната и разширената подготовка на учениците, така и в разнообразни други форми, които допринасят за доразвиването на придобитите компетентности. В прогимназиалния етап на училищното образование това **надграждане на интеркултурните компетентности** може да се постига по следните начини:

- в часа на класа, включително и чрез ученическото самоуправление (Наредба №13, чл. 6, ал. 2);
- в заниманията по интереси в рамките на целодневна организация на учебния ден (пак там);
- в рамките на дейностите по обща подкрепа за личностно развитие по реда и при условията на държавния образователен стандарт за приобщаващото образование (пак там);
- в процеса на придобиване на разширена подготовка чрез самостоятелни учебни предмети по чл. 76, ал. 5 от Закона за предучилищното и училищното образование. Това дава възможност в учебния план на учениците интеркултурното образование да се включи като отделен учебен предмет, чрез който се разширява и допълва съдържание, което присъства интегрирано в други учебни предмети. (пак там, чл. 8);
- в процеса на придобиване на допълнителна подготовка във факултативните учебни часове „чрез обучение по учебни предмети или модули, чрез интердисциплинарни програми, проекти или дейности по избор на учителя“, както и чрез „дейности с ученическите съвети на всички нива или други форми на ученическо представителство, младежко лидерство и клубни занимания, при които се практикуват граждански и социални умения“ (пак там, чл. 10).

Дейностите в часа на класа са ориентирани към овладяване на компетентностите, заложи в **Рамковите изисквания за резултатите от обучението по интеркултурно образование** (пак там, Приложение №4 към чл. 14, ал. 2, т. 4). Те задават четири области на компетентност, във всяка от които са посочени очакваните резултати за всеки образователен етап. По-внимателният прочит на знанията, уменията и отношенията, които трябва да придобият учениците в прогимназиалния етап на обучение, разкрива тяхната свързаност с ключовите компетентности²¹, както и връзки с учебно съдържание по различни предмети от общообразователната подготовка. Тези компетентности „пресичания“ разкриват

²¹ Анализът тук е по актуализираната Европейска референтна рамка на ключовите компетентности за учене през целия живот.

възможности за (между)предметни трансфери, които могат да бъдат използвани от учителя при тематичното планиране на дейностите и съдържателната им конкретизация (табл. 1).

Табл. 1. Свързаност между областите на компетентност по интеркултурно образование и ключовите компетентности и възможности за предметни трансфери

Област на компетентност	Знания, умения и отношения	Ключови компетентности	Възможности за (между)предметни трансфери
Културни идентичности	- познава механизмите на функциониране на колективната памет в областите на историята, географията, литературата, изобразителното изкуство, музиката и др.	компетентност за културна осведоменост и изява, езикова грамотност	история и цивилизации, география и икономика, литература, изобразително изкуство, музика
	- познава разликите между национална и етническа идентичност	гражданска компетентност	литература, история и цивилизации
	- разграничава спецификите на различните измерения на културната идентичност: етническо, религиозно, езиково, национално, регионално и др.	езикова грамотност, многоезикова компетентност, гражданска компетентност	литература, история и цивилизации
Културна осъзнатост	- познава действието на социални, културни и социално-психологически фактори, обуславящи формирането на стереотипи и предразсъдъци	социална компетентност, компетентност за културна осведоменост и изява	литература, история и цивилизации
	- развива у себе си саморефлексивни нагласи по отношение на собствената културна идентичност	личностна компетентност, компетентност за културна осведоменост и изява	български език, чужд език, музика
Културни различия, толерантност и конструктивни взаимодействия	- познава значими исторически примери за проява на толерантност между представители на различни културни общности	езикова грамотност, компетентност за придобиване на умения за учене	история и цивилизации, литература
	- умее да прави разлика между прояви на културни особености, които заслужават толерантност, от такива, които не заслужават	езикова грамотност, гражданска компетентност	история и цивилизации, литература

	- формира и прилага умения за преодоляване на стереотипи и предразсъдъци в процеса на интеркултурните взаимодействия	социална компетентност, гражданска компетентност	литература, история и цивилизации
	- развива и прилага умения за разрешаване на конфликти в мултикултурна среда	езикова грамотност, социална компетентност	български език и литература, технологии и предприемачество
	- включва се с готовност в училищни и извънучилищни прояви, свързани с интеркултурните отношения (съвместно отбелязване на културно специфични празници, фолклорни фестивали и др.)	езикова грамотност, социална компетентност, гражданска компетентност, предприемаческа компетентност, компетентност за културна осведоменост и изява, многоезикова компетентност	география и икономика, български език и литература, изобразително изкуство, музика, технологии и предприемачество
Интеркултурно образование и права на човека	- разграничава индивидуални и групово-специфични човешки права	гражданска компетентност	история и цивилизации
	- умее да идентифицира случаи на нарушаване на човешки права	гражданска компетентност	история и цивилизации

Посочените връзки едновременно с това дават ориентири по отношение на избора на **форми за интеркултурно образование в часа на класа**. Някои области на компетентност са по-тясно обвързани с предметното обучение и в съответствие с Наредба №13 знанията, уменията и отношенията на учениците могат да бъдат задълбочени чрез **занимания, дейности и проекти по тематични области**, свързани с патриотичното възпитание и изграждането на национално самочувствие, с толерантността и интеркултурния диалог (пак там, чл. 11, ал. 1).

Ето някои примерни теми по отделните области на компетентност, които могат да се реализират като самостоятелни урочни единици или като проектни дейности:

- „*Колективната памет на българския (ромския/турския/арменския/еврейския/...) етнос в литературата (изобразителното изкуство/музиката)*“;
- „*Толерантност в действие – примери от историята (литературата/нашия свят)*“;
- „*Човешкото достойнство и правата на човека*“;
- „*Ориентиране в културната идентичност*“
- „*Идентичностни кръгове/карти/кутии*“;

- „Добрите“ стереотипи и „лошите“ предразсъдъци“;
- „Конфликти и миротворство в класната стая“ и др. под.

Обучението по някои теми „може да се осъществява от гост-лектори от съответните компетентни институции, от неправителствени организации или от общественици в присъствието на класния ръководител“ (пак там, чл. 11, ал. 8).

В някои области на компетентност Рамковите изисквания за резултатите от обучението по интеркултурно образование задават надграждане на знания, умения и отношения на метапознавателно, действено равнище. В съответствие с чл. 11, ал. 2 на Наредба №13, приложими в това отношение са **дейности за последователно развитие на класа като общност и за ученическо самоуправление на ниво паралелка, клас и училище.**

Компетентностите на учениците за конструктивни межкултурни взаимодействия могат да се развиват чрез разнообразни класни, училищни и извънучилищни инициативи и прояви:

- *съвместно отбелязване на празници, които са традиционни за представени в класната/училищната общност културни групи;*
- *провеждане на фолклорни фестивали („Фолклорна китка“);*
- *етнографско проучване и организиране на изложба с традиционни културно специфични носии, облекла;*
- *екскурзии под мотото „Нашето общо културно наследство“;*
- *посещения на паметници, исторически обекти, които разкриват различни културни пластове и межкултурни влияния;*
- *организиране на изложба с детско-юношески книги на различни езици;*
- *срещи с известни артисти, музиканти, писатели, общественици с различна етнокултурна принадлежност;*
- *въвеждане на ежемесечна инициатива „Класна стая в действие“, посветена на благотворителна кауза с межкултурно измерение и т.н.*

Идеи за разнообразни доброволчески дейности за придобиване на межкултурен опит и интеркултурно възпитание на учениците в прогимназиалния образователен етап са представени в *Приложение 4*.

Предложените форми за интеркултурно образование имат интердисциплинарен характер и допринасят за единното формиране на комплекси от компетентности с надпредметен характер. Чрез тях се усъвършенстват метакогнитивните способности на учениците, стимулира се развитието на социалната и емоционалната интелигентност, уменията за творческо изразяване и т.н.

Интердисциплинарният подход към интеркултурното образование се определя от трансверсалния характер на интеркултурната компетентност, затрудняващ ограничаването ѝ в рамките на учебната програма. Дейностите в различните форми задават межкултурен контекст на взаимодействие, който изисква и стимулира развитието на умения за ефективно взаимодействие в културно разнообразна среда. Конкретните цели на дейностите могат да се разглеждат като обвързани с целите на обучението по отделни учебни предмети (напр. български език и литература) или с целите на гражданското образование и по такъв начин те допринасят за развитието на специфични предметни и ключови компетентности. Но контекстът поставя в ядрото на взаимодействието интеркултурността и разгръща потенциала ѝ за позитивни трансформации:

- на индивидуално-психично равнище – като средство за формиране на интерес към многообразните културни прояви, за засилване на чувствителността към културните различия, за осъзнаване и преодоляване на стереотипни, предразсъдъчни нагласи, за осмисляне на ценността на културното многообразие, за формиране на интерес към изследване на различните култури, развитие на умения за межкултурна комуникация и интеркултурен диалог и т.н.;

- на групово равнище – като инструмент за постигане на общи, значими за ученическата/училищната/местната общност цели.

Активното включване в дейностите провокира межкултурно взаимодействие, насърчава взаимното опознаване, сближаване и отваря разширяващи се пространства за интеркултурна диалогичност. Интеркултурното обогатяване на учениците се случва в съвместното преживяване, учене, решаване на проблеми, търсене на алтернативи, в споделянето на идеи, гледни точки, разбирания за света, вярвания и ценности. Този подход проектира идеята за развитие на интеркултурна компетентност у учениците над равнището на остойностяването ѝ в периметъра на образователното взаимодействие до нейното разгръщане в ситуативната безкрайност на живота извън училищните стени.

Приложение 1. Дейности, вътрешнопредметни и междупредметни връзки в интеркултурен дискурс за развитие на езиковата грамотност и многоезиковата компетентност в обучението по български език и литература в 5. - 7. клас

Български език и литература (компонент Български език)

- Разбира и тълкува понятия, чувства, факти, мнения от устен и писмен текст, като отчита културния контекст.

- Проявява уважение към индивидуалния езиков профил на останалите ученици в класа.

– Прилага способност за посредничество между майчиния и чуждия език (сравняване и осмисляне на речникови значения и синтактични конструкции).

– Поддържа и доразвива компетентностите по майчиния език на основата на усвояването на официалния език.

5 клас

– Прилага умения за ориентиране в речевата ситуация (цел, предмет, участници, условия) при общуване в мултикултурна среда и проявява адекватно речево поведение.

– Съобразява речевата си изјава с културния контекст на комуникативната ситуация, вкл. и при електронно общуване.

– Използва подходящи на ситуацията езикови средства при общуване в мултикултурна среда.

– Възприема, осмисля и обработва информация от устен и писмен текст с положителна нагласа към културното различие.

– Участва в диалог и изразява собствено мнение, като проявява толерантност и уважение към културно различни гледни точки.

– Създава в устна и писмена форма текст, в който изразява лична позиция по житейски проблем, свързан с културното разнообразие. (По Учебна програма по БЕЛ, компонент БЕ, за V клас)²²

6 клас

– Извлича, обработва и синтезира информация от научни текстове за различните култури в света при изпълнение на определена комуникативна задача.

– Осмисля термини от научни текстове като част от международната лексика.

– Създава отговор на научен въпрос към текст, свързан с културното многообразие.

– Обработва и синтезира информация във връзка с факти, събития, личности в културно-историческа перспектива.

– Прави справка за значението на думи в двуезични речници. (По Учебна програма по БЕЛ, компонент БЕ, за VI клас)²³

7 клас

– Осмисля мултикултурния контекст в масовата комуникация.

²² Учебна програма по български език и литература, компонент български език, за V клас (общообразователна подготовка). - https://www.mon.bg/nfs/2018/01/up_v_be.pdf, 11.01.2025.

²³ Учебна програма по български език и литература, компонент български език, за VI клас (общообразователна подготовка). - https://www.mon.bg/nfs/2018/01/up_6kl_be_zp.pdf, 11.01.2025.

- Търси, извлича, подбира, анализира, синтезира информация от различни медийни текстове, вкл. и електронни (интервю, репортаж и информационна бележка), отразяващи културни събития.
- Търси, извлича, подбира, анализира информация от художествен текст (на хартиен и на електронен носител) и я осмисля в културно-исторически контекст.
- Разбира въздействието на езика върху другите хора, разпознава и тълкува употребата на експресивна лексика за изразяване на отношение в межкултурната комуникация.
- Разпознава чужди думи в текст и осмисля взаимното проникване между езиците в културно-историческа и глобална перспектива.
- Анализира езикови факти и закономерности (фонетични, лексикални, синтактични, морфологични) в българския език и прави паралели с езиковите структури на овладявания чужд език.
- Участва в дискусия и оспорва мнение, като проявява толерантност и учтивост към събеседниците.
- Създава текст, в който аргументира собствена позиция по нравствен въпрос, свързан с межкултурното взаимодействие.
- Създава анотация на книга, филм, представление и др., отразяващи межкултурна проблематика. (По Учебна програма по БЕЛ, компонент БЕ, за VII клас)²⁴

Български език и литература (компонент Литература)

5 клас

- Открива в митологични текстове различни версии за сътворението на света и ги съпоставя.
- Разбира смисъла на ритуали (обреди) като отражение на вярванията и представите за света в дадена общност.
- Открива и тълкува текстове от словесния фолклор (народни песни, митически песни и балади, легенди, приказки, пословици и поговорки) на различни традиционни общности.
- Различава основни ценности и норми на традиционната общност и обосновава позиция по тях.
- Самостоятелно подбира и съпоставя приказки на различни народи и оценява значението им за културното многообразие.
- Търси допълнителна информация за основни празници от фолклорния/традиционния календар: Коледа, Великден, Пасха, Курбан байрам, Гергьовден.

²⁴ Учебна програма по български език и литература за VII клас, компонент български език (общообразователна подготовка) https://www.mon.bg/nfs/2018/01/up_be_7kl.pdf, 11.01.2025.

– Съпоставя семейни обреди и календарни празници на различни традиционни общности.

– Осмисля превода като форма на езиково посредничество, като съпоставя текстове в двуезични детски издания на майчин и чужд език. (По Учебна програма по БЕЛ, компонент Литература, за V клас)²⁵

6 клас

– Открива различни начини на изобразяване на човека и света в художествени текстове на български и чуждестранни автори.

– Открива (потенциални) основания на културни различия проблеми и конфликти в общуването, отразени в художествени текстове. Свързва ги с личния си опит и обосновава своя позиция за предотвратяването или разрешаването им.

– Определя начини, по които (откъс от) изучаван художествен текст утвърждава своите идеи и ценности и/или отрича други, и се обосновава чрез примери от художествения изказ.

– Съпоставя словесната изказност в текста с художествената изразност на илюстративния материал в самостоятелно подбрани четива.

– Формира интерес към културното разнообразие, като избира самостоятелно четива и аргументира избора си. (По Учебна програма по БЕЛ, компонент Литература, за VI клас)²⁶

7 клас

– Различава основни ценности и норми на гражданската национална общност и на етническата национална общност, към която принадлежи.

– Съпоставя свои ценности с ценности на принадлежащи към друга национално-етническа общност човек.

– Идентифицира интерпретирани в литературни текстове основания на културни различия проблеми и конфликти, свързва ги с примери от личния си опит и обосновава лична гледна точка.

– Открива в книжни и уеб базирани източници авторовобиографични или исторически данни или факти, отразяващи контекста на написването на дадена творба.

– Съпоставя изграждането на образите в художествени произведения и в екранизации по тях.

– Наблюдава начините, по които художествената литература функционализира чуждия език в откъси от художествени произведения („До Чикаго и назад“, „Немили-недраги“ и др.).

²⁵ Учебна програма по български език и литература, компонент литература, за V клас (общообразователна подготовка) https://www.mon.bg/nfs/2018/01/up_v_1.pdf, 11.01.2025.

²⁶ Учебна програма по български език и литература, компонент литература, за VI клас (общообразователна подготовка) https://www.mon.bg/nfs/2018/01/up_6kl_lit_zp.pdf, 11.01.2025.

– Създава в устна и писмена форма разказ по преживяно и изразява творчески преживявания и чувства в действителни случаи/ситуации с мултикултурен контекст. (По Учебна програма по БЕЛ, компонент Литература, за VII клас)²⁷

Приложение 2. Теми за бинарни уроци с интеркултурна ориентация в прогимназиалния етап на основната степен

Прил. 2.1. Идеи за бинарни уроци по интердисциплинарни теми от учебното съдържание по български език и литература и други учебни предмети в 5. клас

Учебни предмети	Интердисциплинарна тема	Примерни дейности в интеркултурен дискурс
„Български език и литература“ и „Математика“	Геометричните фигури и техните символни значения	- Проучване върху мястото на геометрията в митологичния образ за света - Разкриване на символните значения на геометричните фигури и форми в разбиранията за Бог, човек и природа в различни култури – межкултурни паралели
„Български език и литература“ и „Информационни технологии“	Особености на речевата ситуация при общуване в електронна среда	- Дискусия върху ролята на средствата за електронна комуникация в межкултурното общуване - Създаване на електронен речник за значението на често използвани в онлайн общуването съкращения и емотикони - Презентации за етикетни формули (речев етикет) при официално и неофициално общуване в електронна среда
„Български език и литература“ и „История и цивилизации“	Митология и културно наследство	- Презентации за различни митически версии за Сътворението/Началото на света - Проучвания за национални и световни културни паметници, отразяващи митологичния модел за света на различни културни общности
„Български език и литература“ и „География и икономика“	Фолклорен календар и стопанска дейност	- Проучвания върху връзката на някои празнични ритуали от фолклорния календар (Коледа, Великден, Пасха, Рамазан Байрам, Курбан байрам, Гергьовден, Банго Васил и др.) със стопанската дейност на хората
„Български език и литература“ и „Човекът и природата“	Земята и Космосът – мит и реалност	- Проучвания за образа на света в митологични и фолклорни текстове (планетите, звездите, лунните и слънчевите затъмнения, смяната на сезоните, на деня и нощта и др.). - Съпоставяния с информация от научни текстове

²⁷ Учебна програма по български език и литература за VII клас, компонент литература (общообразователна подготовка) https://www.mon.bg/nfs/2018/01/up_1_7kl.pdf, 11.01.2025.

„Български език и литература“ и „Музика“	Фолклорният образ на човека в народните песни и ритуали	- Проучвания за характерни песни, танци, обреди, музикални инструменти, изпълнители от различни музикално-фолклорни области в България - Създаване на сборник (хартиен/електронен) с текстове на песни, наричания и благопожелания от българския обреден календар - Проучване на ритуали във фолклорния календар на различни етнокултурни общности в България
„Български език и литература“ и „Изобразително изкуство“	Цветовите и техните символни значения	- Проучване на символното значение на цветовете в ритуали от фолклорния календар, пресъздадени в народни песни и в художествени творби на изобразителното изкуство и народните занаяти - Разглеждане на картини на художници, илюстрации; проектиране на мартеници, сурвакници и др.
„Български език и литература“ и „Технологии и предприемачество“	Мултимодалното общуване в съвременния свят	- Презентации за възможностите на съвременните средства за визуална и гласова комуникация. Дискусия върху тяхното значение за межкултурното общуване
„Български език и литература“ и „Физическо възпитание и спорт“	Народни песни, хора и танци в българския фолклор	- Проучване на народни песни, хора и танци в българските фолклорни области - Екипни проучвания за хорото в межкултурна перспектива – хората в Гърция, Румъния, Молдова, Северна Македония, Израел

Прил. 2.2. Идеи за бинарни уроци по интердисциплинарни теми от учебното съдържание по български език и литература и други учебни предмети в 6. клас

Учебни предмети	Интердисциплинарна тема	Примерни дейности в интеркултурен дискурс
„Български език и литература“ и „Математика“	„Математика“ – откъс от „Автобиография“ на Бранислав Нушич	- Създаване на забавни математически задачи по аналогия със задачите от текста - Проучвания за автобиографични книги на известни писатели от различни националности
„Български език и литература“ и „Информационни технологии“	Езикът и литературата в глобалната компютърна мрежа	- Дискусия на тема „Защо е важно езиковото многообразие“ - Търсене, подбиране и синтезиране на информация от глобалната мрежа по теми, свързани с културното разнообразие - Проучване за платформи, даващи достъп до информация на всички европейски езици

		- Създаване на указател на полезни интернет адреси в помощ на обучението по български език и литература - Межкултурна комуникация в реално време в интернет
„Български език и литература“ и „История и цивилизации“	Съвместното съжителство на народи и вери по българските земи в Османската империя и днес	- Презентации за традициите на различните етнически и религиозни общности в българските земи - Издирване на творби на народното творчество (народни песни, легенди, предания), които пресъздават исторически събития и съдържат примери за дискриминация от османската власт към немюсюлманите, примери за търпимост и толерантност в съвместното съжителство - Издирване на художествени текстове, които илюстрират прояви на межкултурна толерантност
„Български език и литература“ и „География и икономика“	Културна география на континентите и страните	- Извличане на информация от научни текстове (вкл. и електронни) за ценности, обичаи, религия, езици, културни практики и културно изразяване (изкуство, музика) на народи, населяващи територията на изучавани континенти – Южна Америка, Северна Америка, Азия, Австралия, Океания
„Български език и литература“ и „Човекът и природата“	Биоразнообразие и културна промяна	- Дискусия върху възможностите за хармонично общуване с природата - Презентации за изчезнали и за застрашени животински видове в резултат от човешката дейност в различни региони на света - Планиране и създаване на текстове на покани за екологични събития в училището, района, населеното място
„Български език и литература“ и „Музика“	Текст и музика в песенното творчество	- Запис и анализ на текстове на песни от училищния репертоар – авторски и народни - Дискусия върху връзката музика – идентичност, върху значението на песенното творчество за изразяване на общностна, етническа, национална идентичност - Аргументиране на музикални предпочитания (фолклорна музика, българска популярна музика, популярната музика в глобалното културно общество) - Обсъждане на ролята на музиката за съхраняване на разнообразните културни (вкл. и езикови) изкази

„Български език и литература“ и „Изобразително изкуство“	Интегриране на образ и текст във визуални проекти	- Проучване и презентиране на примери за умело интегриране на образ и текст във визуални проекти, представящи културното многообразие - Създаване на дигитални проекти и плакати за културни инициативи и празници – в училището или в населеното място. Обсъждане на критерии за оценка на проектите
„Български език и литература“ и „Технологии и предприемачество“	Магията на древните български занаяти	- Екипни дейности за проучване на традиционни за българските земи занаяти. Описание на техники и технологични операции - Изработване на художествени декоративни изделия чрез комбиниране на материали. Организиране на благотворителен базар - Създаване на текстове на обява и делова покана за популяризиране на събитието
„Български език и литература“ и „Физическо възпитание и спорт“	Спортистите – посланици на мира в глобалния свят	- Проучване на биографии на изявени български спортисти. Представяне на информация за професионалното им развитие в аспекта на глобализирането на спорта (клубни принадлежности, международни федерации, треньорство и т.н.) - Дискусия върху значението на спорта за устойчивото развитие, мира, толерантността и сближаването на културите

Прил. 2.3. Идеи за бинарни уроци по интердисциплинарни теми от учебното съдържание по български език и литература и други учебни предмети в 7. клас

Учебни предмети	Интердисциплинарна тема	Примерни дейности в интеркултурен дискурс
„Български език и литература“ и „Математика“	Математическата терминология като част от международната лексика	– Извличане и синтезиране на информация от научни текстове с математически термини – Работа с хартиен и електронен математически енциклопедичен речник – Проучване на биографии на велики математици – разкриване на културно-исторически контексти
„Български език и литература“ и „Информационни технологии“	Компютърна текстообработка на медиен текст	– Издирване и предаване в електронен формат на съдържание на медийни текстове (интервю, репортаж, информационна бележка), отразяващи (между)културна проблематика, като се прилагат уменията за непряко и полупряко

		предаване на чужда реч, както и уменията за цитиране
„Български език и литература“ и „История и цивилизации“	Отговор на нравствен въпрос и/или провеждане на дискусия Художественото пресъздаване на българската история (литература, кино, театър)	– Какво означава да бъдеш толерантен? – Защо всяка култура е ценна? – Какво определя моята идентичност (принадлежност)? – На коя историческа личност се възхищавам и защо? – Създаване на анотация на книга, филм, представление и др., свързани с определен период от националната ни история (от началото на Българското възрождение до началото на XXI в.)
„Български език и литература“ и „География и икономика“	Мултикултурна Европа	– Проучване и синтезиране на информация за населението на Европа (брой, разпределение, расов и религиозен състав, езикови групи, бит и култура) – Дискусия върху различни аспекти на межкултурното взаимодействие – дискриминация, търпимост, толерантност – Регистриране на употреби на лексикална и експресивна лексика
„Български език и литература“ и „Биология и здравно образование“	Образование, грамотност и устойчиво развитие	– Дискусия върху важноста на образованието и грамотността за устойчивото развитие (в аспекта на социалното включване, намаляване на неравенствата, изкореняване на бедността, изграждане на устойчиви общности и т.н.)
„Български език и литература“ и „Физика и астрономия“	Езикът на физиката и астрономията	– Издирване и анализ на медийни текстове (репортаж, информационна бележка) за научни открития или постижения в областта на физиката и астрономията – Проучвания за биографии на най-важните физици в историята – Проучвания за български учени с принос в областта на физиката и астрономията – Работа с хартиен/електронен речник на астрономическите термини, с енциклопедичен речник по физика
„Български език и литература“ и „Химия и опазване на околната среда“	Химичната символика в научния текст	– Издирване и извличане на информация от научни текстове с химична символика – Проучвания за биографии на известни химици и други учени с принос в областта на химията – Проучвания за бележити български химици
„Български език и литература“ и „Музика“	Езиков многоглас	– Създаване на топлисти за: текст на българска песен; песен на чист български език (без чуждици)

		– Музикален етно-калейдоскоп – подбор на песни, представящи етнокултурното разнообразие в България – Дискусия върху влиянието на „глобалното“ в съвременната музика в България и на Балканите
„Български език и литература“ и „Изобразително изкуство“	Текст и илюстрация Художествено пресъздаване на българската история в изобразителното изкуство и литературата	– Откриване и представяне на примери за видове илюстрации в книги – Съпоставяне на илюстрации на книга в различни нейни издания, от различни художници – Създаване на илюстрации по художествен текст – Сравнява примери за художествено пресъздаване на българската история в изобразителното изкуство и в литературата
„Български език и литература“ и „Технологии и предприемачество“	Кулинарно пътешествие	– Екипни дейности за проучване на традиционни ястия в културите на различни етноси и народи – Записи на технологични схеми/рецепти – Съставяне на меню за празничен обяд и подготовка на покана за събитие с дегустиране на автентични вкусове от интернационалната кухня
„Български език и литература“ и „Физическо възпитание и спорт“	Спортът като културна проява	– Проучване върху историята на спорта в културна перспектива. Проучване на традиционни за дадени региони/народи/култури спортове – Издирване на медийни текстове за спортни състезания, прояви, постижения и др. в различни спортове

Приложение 3. Межкултурни литературни срещи

Сценарий за интеркултурно ориентирано литературно обучение в прогимназиалния образователен етап

Интеркултурно ориентираното литературно обучение допринася за взаимното опознаване, разбиране и уважение и насърчаване на диалога между представителите на различни културни общности в образователната среда със средствата на художествената литература. Общуването с различни като културен произход и като жанр произведения обогатява представите на учениците за света, за човешката културна среда, разкрива пред тях богатството на литературното културно наследство. По непосредствен и емоционално въздействащ начин те усвояват знания за бита, традициите и културата на различни етноси и народи и осмислят своята етническа и национална идентичност в глобална културна

перспектива. Развиват се социокултурните компетентности, уменията да се интерпретират идеи и сюжети от позицията на тяхната културна и историческа определеност. Натрупва се литературен и читателски опит, който подкрепя способността за дистанциране от собствената културна принадлежност, за откриване в многообразието от словесно пресъздадени модели за света на общи морални ориентири, ценности и норми. Съзряващите читатели откриват, че в света на литературата културите се срещат – не като противостоящи една на друга, а като разкриващи многообразието от багри в палитрата от духовни постижения на човечеството. Литературното развитие на учениците е тясно свързано с процеса на формиране и развитие на гражданска култура и с усвояването на граждански ценности. Едновременно с това то стимулира уменията за културно изразяване и творчество и за езиково посредничество в културно разнообразна среда.

Разширяването на интеркултурната перспектива в обучението по литература допринася за постигането на основни цели на училищното образование:

- съхраняване и утвърждаване на българската национална идентичност и българското национално самосъзнание;
- формиране на толерантност и уважение към етническата, националната, културната, езиковата и религиозната идентичност на всеки гражданин;
- познаване на националните, европейските и световните културни ценности и традиции (ЗПУО²⁸, чл. 5).

Това се осъществява чрез засилване в работата с художествени текстове на акцента върху формирането на социокултурни компетентности, в обема на които се включват и елементи на интеркултурната компетентност. Тези компетентности са заложени в учебните програми като очаквани резултати от обучението по литература в прогимназиалния образователен етап, например:

- „Различава основни ценности и норми на митокултурната (традиционната) общност.“ (Учебна програма по БЕЛ, компонент Литература, за V клас²⁹, с. 7);
- „Съпоставя мястото на индивида в различни общности в съвременността (семейството, неформални и формални групи), идентифицира (потенциални) конфликти между тях и обосновава своя позиция по проблема за предотвратяването или за разрешаването им.“ (Учебна програма по БЕЛ, компонент Литература, за VI клас³⁰, с. 7);

²⁸ ЗАКОН за предучилищното и училищното образование https://www.mon.bg/nfs/2024/09/zakon-preduchobrazovanie-v1608_110924.pdf, 10.01.2025.

²⁹ Учебна програма по български език и литература, компонент литература, за V клас (общообразователна подготовка) https://www.mon.bg/nfs/2018/01/up_v_l.pdf, 11.01.2025.

³⁰ Учебна програма по български език и литература, компонент литература, за VI клас (общообразователна подготовка) https://www.mon.bg/nfs/2018/01/up_6kl_lit_zp.pdf, 11.01.2025.

– „Различава основни ценности и норми на етническата национална общност и на гражданската национална общност.“; „Съпоставя свои ценности с ценности на принадлежащия към етническата национална общност човек и оценява значенията им в съответния социокултурен контекст.“ (Учебна програма по БЕЛ, компонент Литература, за VII клас³¹, с. 1-2) и т.н.

Межкултурните литературни срещи подкрепят „разчитането на художествените произведения като интерпретиращи от различни гледни точки норми, ценности, проблеми, конфликти, характерни и за съвременната епоха, както и със съотнасянето им с непосредствения жизнен опит на ученика“ (пак там).

В сценария са предложени дейности, които могат да намерят място в обучението по литература като учебни задачи за самостоятелна, групова или екипна работа в хода на урока или при самоподготовката на учениците; като теми за самостоятелни урочни единици в избираемите учебни часове по български език и литература; като дейности в извънурочните занимания (кръжоци, литературни клубове и др.). Те могат да бъдат прилагани във всяка училищна общност, независимо от това дали тя е културно еднородна или разнообразна по етнокултурна принадлежност на децата. Чрез нея се развиват значими елементи на личностната и социалната компетентност, а познавателните трансфери при работата с различни като културен произход текстове стимулират метакогнитивните способности.

Специфични цели:

- Подкрепа в процеса на формиране на национална идентичност чрез възприемане и осмисляне на фолклорни и художествени произведения, отразяващи национални традиции, ценности, обичаи, ритуали и др.;
- Подкрепа в съхраняването на етническата идентичност чрез възприемане и осмисляне на различни по културен произход и жанр текстове, отразяващи културното многообразие в национална и глобална перспектива;
- Осмисляне на литературата в контекста на културната ѝ определеност, разчитане на различните образи на света, пресъздадени в текстове с различна жанрова и/или културна принадлежност, и разбиране на процесите на културни влияния в съвременното глобално общество;
- Стимулиране на читателските потребности, развитие на читателската грамотност и формиране на интерес към изследване на многообразието на културни изкази;
- Формиране и развитие на социокултурни и социолингвистични компетентности, позволяващи адекватно на контекста социално взаимодействие в културно разнообразна среда;

³¹ Учебна програма по български език и литература за VII клас, компонент литература (общообразователна подготовка) https://www.mon.bg/nfs/2018/01/up_1_7kl.pdf, 11.01.2025.

- Усъвършенстване на компетентностите за интеркултурна комуникация чрез активно включване в дискусии, споделяне на гледни точки, аргументиране на житейска позиция и т.н.

Дейности:

- Четене и обсъждане на фолклорни и литературни творби, представящи традиции, обичаи и ценности на различни етнокултурни групи;

- Самостоятелно издирване на нехудожествени, научнопопулярни печатни и дигитални текстове от енциклопедии и други източници на информация по тема на разглеждано литературно или фолклорно произведение, свързано с културното разнообразие;

- Издирване, четене и обсъждане на художествени текстове (хартиени и електронни), отразяващи аспекти на межкултурното взаимодействие в миналото и в съвременното;

- Проучване на сайтове, платформи и др., които дават пълнотекстов достъп до художествени произведения на български и чуждестранни автори;

- Проучване на филмови екранизации на книги с межкултурна проблематика и дискусия върху специфичната художествена изразност и въздейственост на двете изкуства.

- Драматизация / сценично представяне на произведения с межкултурна проблематика;

- Създаване на читателски клуб „Межкултурни литературни срещи“. Провеждане на периодични клубни срещи на определена тема (напр. „Наричания и благопожелания в българския фолклор“, „Ромски/турски/арменски/еврейски фолклор“, „Любими български/европейски поети“, „Велики романи за индианци“ и др.), номиниране и определяне на книга на месеца, гледане на видеозаписи с интервюта на писатели, подкасти за литература и пр.

- Посещение в библиотека (училищна, районна, градска) и беседа с библиотекаря за богатството на книжния фонд, представяне на книги, поредици, автори, стари и нови издания на българска и чуждестранна художествена литература;

- Организиране на библиотечен кът в класната стая или училището с книги, представящи културното многообразие на националното литературно наследство;

- Организиране на изложба с любими книги на български и чуждестранни автори по повод Международния ден на детската книга – 2 април. В мултикултурни класове учениците се насърчават да представят книги на своя роден език или на автори от своята културна група;

- Съпоставяне на сродни типаж и сюжети от произведения на различни автори;

- Групови дискусии, дебати, анализ на конкретна ситуация от художествения текст и т.н.;

- Ателиета по творческо писане, в които учениците да създават свои творби (стихотворения, есета, разкази, пътеписи, сценарий, комикси) с фокус към културното разнообразие и диалога между културите. Провеждане на литературни конкурси.

- Проучване и представяне на писатели от различните етнокултурни групи в България; срещи с писатели (на живо или чрез видеовръзка) по теми, свързани с межкултурния диалог в изкуството и чрез изкуство.

Ресурси за учениците и учителя:

Акунин, Б. (2021). *Приказки на народите*. София: Еднорог.

Африкански приказки и легенди. Съставител и преводач: Горанка Попова (1984). Варна: Книгоиздателство „Георги Бакалов“.

Георгиева-Тенева, О. (2020). *Литературното образование в гражданска перспектива (VIII – XII клас)*. София: Нов български университет.

Заркова, П. (2019). *Развиване на умения за участие в интеркултурен диалог чрез обучението по български език*. София: Сиела.

Защо хората имат различен цвят. Приказки на африканските народи. (1979). София: Издателство Отечество.

Индийски приказки. (2020). София: Миранда.

Испански приказки. (2023). София: Миранда.

Йочева, К. (2019). Приказкотерапията в интеркултурната комуникация. *Реторика и комуникации*, бр. 41, <http://rhetoric.bg/>, 83-90.

Каралийчев, А. (2022). *Приказки на народите от цял свят*. София: Скорпио.

Китайски приказки. (2021). София: Миранда.

Колев, Д., А. Кръстева, Т. Крумова (2003). *Разказани пътища. Учебно помагало за учениците от 5 до 8 клас*. В. Търново: АСТАРТА.

Кръстева, А., Д. Колев, Т. Крумова (2002). *Вълшебни страници от ромския фолклор: Учебно помагало за учениците от II до VII клас*. В. Търново: Фабер.

Кратки турски народни приказки (2012). София: Славена.

Нунев, Й. (2000). *Ромски приказки*. София: Стигмати.

Нунев, Й. (2003). *Ромски приказки*. София: Стигмати.

Нунев, Й. (2015). *Ромски приказки, илюстрирани от деца*. София: Фондация „Изкуството и детето“.

Откраднатият кон. Приказки на африканските народи. (1986). София: Народна младеж.

Приказки на балканските народи в четири тома (преразказани от Ангел Каралийчев и Н. П. Тодоров). Неоценимото богатство. Том втори. (1979). София: Български художник.

- Приказки на балканските народи* (2012). София: ПАН.
- Приказки на северните народи* (2020). София: Скорпио.
- Ромски, турски, арменски, еврейски приказки. Христоматия* (2005). София: ПАН.
- Сотирова, М. (2011). Многоезичие и интеркултурна комуникация в образователното пространство. *Реторика и комуникации*, бр. 1, <http://rhetoric.bg/>
- Тоцева, Я. (2020). Формиране на езикови и социално-емоционални умения чрез приказки – педагогическа иновация и възможности за мултипликация. В: *Хармония в различията*. София: Академично издателство За буквите - О писменехъ.
- Турски народни приказки* (2007). София: Дамян Яков.
- Турски приказки от Герлово и Тузлука* (2000). София: Стигмати.
- Френски приказки*. (2020). София: Миранда.
- Чавдарова-Костова, С. (2018). Майчин език и идентичност – мястото им в мултиетническото българско училище. *Образование*, кн. 1, 11-25.
- Чапразов, В. (2005). *Ромски приказки / Романи масаля*. София: Чинени.

Приложение 4. Доброволчески дейности за придобиване на межкултурен опит и интеркултурно възпитание

Доброволчеството в училищата съдейства за постигането на целите на интеркултурното и гражданското образование. То допринася за изграждането на демократична училищна общност и укрепването на чувството за общностна принадлежност чрез солидарност, взаимно уважение и толерантност към културното различие. Съвместните доброволчески дейности насърчават взаимното опознаване, сближаването и сплотяването на учениците в мултикултурните училищни общности. Формират се демократични ценности и позитивни нагласи на зачитане ценността на културното различие и многообразието от културни изкази в общото социално пространство.

Доброволческата работа често е свързана с потапяне в друга култура, което разширява знанията за културното многообразие, но и съдейства за осъзнаването на собствената културна идентичност. Учениците обогатяват своя межкултурен опит и развиват умения за интеркултурна комуникация. От тази перспектива те (пре)осмислят общочовешките ценности като универсални, културно независими, а доброто – като най-значим ценностен ориентир.

Доброволчеството е пряк път за практикуване на алтруизъм. Чрез безвъзмездното даряване на добро за благополучието на други хора учениците развиват емпатия, толерантност към другостта, състрадателност. Позитивната помяна в живота на други хора като резултат от оказаната помощ носи усещане за удовлетвореност, полезност и смисъл в живота.

Включването на учениците в доброволчески дейности може да се осъществява в различни форми – индивидуални каузи, групови или класни инициативи по конкретен случай, училищни клубове. Доброволчеството може да е свързано с дарителство, менторство (от по-големи към по-малки ученици), организиране на празници, събития и др. Според възрастта на участниците необходимостта от участие на възрастен (учител или родител) е различна – разчита се на овластяването и самоуправлението на учениците, което има силна мотивираща роля. Осъществяването на доброволческите дейности ще е по-ефективно при функциониращи в училището форми на ученическо самоуправление (на ниво паралелка, клас, училище), които сами по себе си предполагат демократична среда на взаимодействие между учениците и партньорство с учителската общност, училищното ръководство, родителите, с общности и институции на местно ниво.

Доброволческите дейности на учениците могат да се осъществяват на училищно, локално и национално равнище. Дейностите на локално и национално равнище могат да бъдат и в рамките на инициативи на различни организации (благотворителни, природозащитни и др.).

Специфични цели:

- Формиране на демократични ценности, толерантност и уважение към културното различие;
- Разширяване и задълбочаване на знанията за различните културни общности в България и формиране на интерес към изследване на различните култури;
- Придобиване на межкултурен опит и развитие на уменията за интеркултурна комуникация и диалогичност;
- Стимулиране на емоционалната интелигентност;
- Развитие на просоциалните умения на учениците и насърчаване на алтруистично поведение.

Дейности:

- Провеждане на урок по повод Международния ден на доброволеца. Може да се използва примерния сценарий на платформата за доброволчество *TimeHeroes*³²;
- Изпращане на писма, картички, мартенички и др. на деца бежанци, на деца, попаднали в беда, жертва на насилие или засегнати от престъпления, на самотни възрастни хора, възрастни хора в домове, на деца, лишени от родителска грижа и т.н.;

³² Урок по случай Международния ден на доброволеца.

https://timeheroes.org/media/uploads/school_guide/urok_den_na_dobrovoletsa.pdf, 25.01.2025.

- Събиране и даряване на книги, дрехи и др. под. на нуждаещи се хора от населеното място или от страната;
- Подготовка и провеждане на благотворителен концерт или представление;
- Изработване на декоративни предмети, рисунки, апликации и пр. в часовете по изобразително изкуство, технологии и предприемачество и организиране на благотворителен базар за събиране на финансови средства по дадена кауза;
- Помощ в домакинството, пазаруване за самотни възрастни хора;
- Посещения на възрастни хора в различни домове в страната;
- Посещения в домове за медико-социални грижи за деца, лишени от родителска грижа;
- Организиране на училищен доброволчески клуб и участие в участие в благотворителни инициативи на други организации, провеждани на локално и национално равнище.

Ресурси за учениците и учителя:

Защо доброволството е полезно за учениците и как да го стимулираме.

<https://prepodavame.bg/zashto-dobrovolchestvoto-e-polezno-za-uchenitsite-i-kak-da-go-stimulirame/>.

Да развием доброволството сред децата (Методически насоки за ръководители на доброволчески клубове в училище). Сдружение „Свободен младежки център“.

https://www.fyc-vidin.org/ssn/sites/default/files/volunteering_bg.pdf.

TimeHeroes – платформа за доброволчество и правене на добро.

<https://timeheroes.org/bg/pages/aboutus>

Български дарителски форум. "Научи се да даряваш" – програма за преподаване на теория и реализиране на практически проекти, свързани с дарителство, доброволчество и активното гражданство в училище. <https://learningtogive.bg/>.

Илиева, М. (2016). Добротворство и образователната превенция на деца и ученици от различни етноси. В: *Интеркултурното образование като средство за намаляване отпадането на ромските деца от училище*. Велико Търново: Астарта, 44-49.

ТРЕТА ЧАСТ: МЕТОДИЧЕСКИ УКАЗАНИЯ И ПРИМЕРНИ ПЛАН-СЦЕНАРИИ НА УРОЦИ И ДРУГИ ОРГАНИЗАЦИОННИ ФОРМИ ЗА УЧЕНИЦИ ОТ 5, 6 И 7 КЛАС ПО ТЕМИ, СВЪРЗАНИ С ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Автор: проф. д-р Янка Тоцева

Университет за национално и световно стопанство

Въведение

Чл. 5 в Наредба №13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование разписва възможностите да се осъществява интеркултурното образование в училище „в процеса на придобиването на всички видове училищна подготовка (...) 1. в часа на класа, включително и чрез ученическото самоуправление; 2. в заниманията по интереси в рамките на целодневна организация на учебния ден; 3. в рамките на дейностите по обща подкрепа за личностно развитие по реда и при условията на държавния образователен стандарт за приобщаващото образование.“³³ (Наредба № 13, с. 4)

Чл. 11 (1) представя една друга възможност интеркултурно образование да се изучава в часа на класа, „чрез занимания, дейности и проекти по тематични области, свързани с: (...) 2. толерантността и интеркултурния диалог.“³⁴ (Наредба №13, с. 5)

От Приложение № 5 към чл. 11, ал. 3 е видно, че за темата „Толерантност и интеркултурен диалог“ са предвидени по два часа в V, VI и VII клас. В забележката е посочено, че това са минималният брой часове и те могат да се увеличат в зависимост от спецификата на класа, възрастта на учениците и конкретния контекст и че е възможно и комбиниране на теми и дейности от различни тематични области.

Друга възможност според чл. 12 (1) е това да става „в заниманията по интереси в рамките на целодневна организация на учебния ден.“³⁵ (Наредба №13, с. 6).

Тези текстове ни дават основания да предложим няколко примерни план-сценария за работа в часа на класа, следобедните занятия по време на целодневната организация на учебния ден и в извънучебното време.

³³ НАРЕДБА № 13 от 21 септември 2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. - https://www.mon.bg/nfs/2023/09/ndbr13-2016_gzeiobrazovanie_izm_08092023.pdf, 17.01. 2025.

³⁴ Пак там

³⁵ Пак там

Уроци за реализиране на интеркултурно образование в часа на класа

Предложените план-сценарии са обогатени с различни варианти за дейности, които могат да се избират от учителите в зависимост от социо-културната ситуация в училището, миналия опит, познавателните интереси и психологическите особености на учениците във всеки конкретен клас.

План-сценариите предлагат дейности подпомагащи интерактивното обучение и учене в парадигмата на конструктивизма. Те създават условия за самостоятелно, критическо и творческо мислене в хода на участието в дискусиите и решаването на учебните задачи.

Първият план-сценарий е за урок, който може да се проведе в часа на класа. При него учителят отделя повече време за индивидуална работа с отделния ученик и задава групови задачи. Съчетаването на фронталната с временно-груповата и индивидуалната работа създават условия за активно включване на всеки ученик, съобразно неговите образователни очаквания и възможности.

ПЛАН-СЦЕНАРИЙ НА УРОК В ЧАСА НА КЛАСА НА ТЕМА:

„ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ДИСКРИМИНАЦИЯТА“

Клас: 5 клас

Продължителност: 40-45 минути

Основни цели на урока:

1. Да се запознаят учениците с основните човешки права.
2. Да се въведе и изясни понятието „дискриминация“.
3. Да се запознаят учениците с видовете дискриминация и причините за появата им.
4. Да се насърчи уважение към различията и справедливостта.
5. Да се развият умения за разпознаване на случаи на дискриминация.

Очаквани резултати

1. Учениците да разбират основните човешки права.
2. Да могат да разпознават ситуации на дискриминация.
3. Да демонстрират уважение и емпатия към другите.

Предварителна подготовка за урока от страна на учителя:

А. Осигуряване на материали за работа в часа:

- Картини или снимки, показващи хора от различни култури и с различни умения.
- Таблица с човешките права (опростена версия на Декларацията за правата на човека).
- Казуси за обсъждане.
- Листи за рисуване и флумастери.

Б. Подготовка на план-сценарий относно структурата на урока

1. Въведение (5 минути)

Цел: Да се привлече вниманието и да се въведе темата.

– **Начален въпрос:**

Учителят пита: „Какво според вас означава да имаш права?“

Дава се възможност учениците да отговорят и представят своите мнения.

– **Обяснение:**

1 вариант: Учителят разказва накратко какво са човешките права: „Права, които всеки човек има, независимо кой е, как изглежда или откъде идва.“

2 вариант: Представа се таблицата с човешки права и се дават примери относно някои основни права като напр.: право на образование, право на защита, право на равноправие.

2. Представяне на темата за дискриминацията

Цел: Учениците да разберат какво означава дискриминация и защо е несправедливо неравното третиране по признаците.

Теоретична постановка и задача за анализ (10 минути):

1 вариант: Учителят представя на вниманието на учениците следното твърдение от Единния образователен план за мир, човешки права и демокрация на UNESCO, разработен през 1994: „Образованието трябва да развие способността да се разпознават и приемат ценностите, съществуващи в многообразието от индивиди, полове, народи и култури, както и способността да се общува, да се споделя и да се сътрудничи с другите. Затова хората трябва да разбират и уважават другия и да преговарят на равна нога, за да стъпят на обща почва“ и им дава възможност за обсъждане.

2 вариант: Учителят представя разбирането, че: „Дискриминация е, когато някой е третиран несправедливо, защото е различен – например по цвят на кожата, език, пол или религия.“

3 вариант: Учителят представя дефиницията, приета от ООН, че дискриминация е всяко поведение, базирано на разликите, правени върху основата на националната или социалната принадлежност, която не зависи нито от индивидуалните способности, качества или достойнства, нито от конкретното поведение на индивида.

4 вариант: Учителят представя член 6 от Конституцията на Република България, според който не се допускат никакви ограничения на права или привилегии въз основа на раса, националност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.

В хода на дискусията учениците стигат до изводите, че:

- Дискриминацията е открито отрицателно поведение и средство за икономически и политически натиск.

- Дискриминацията се отнася до поведението и отношението към някои постъпки на отделни членове на групата, което се генерализира в отрицателно отношение спрямо всички други.

3. Практически дейности (15 минути):

Цел: Учениците да приложат наученото в ситуации.

1 вариант: Провеждане на дискусия

- Учителят показва снимки на хора от различни култури, с различни умения или физически особености и пита учениците: „Смятате ли, че тези хора трябва да имат еднакви права? Защо?“

- Учениците разглеждат снимките и споделят по кои признаци тези хора могат да станат жертви на дискриминация.

2 вариант: Решаване на казуси.

- Учениците се разделят на 4-5 групи и всяка група получава казус, напр.:
 - „Едно дете е избягвано, защото не говори добре езика.“
 - „Двама приятели спорят дали момичетата могат да играят футбол.“
 - „Едно дете е подигравано, защото носи различни дрехи.“
 - „Дете, което не е било прието в игра, защото е ново в класа или е от различна култура.“

- Обсъждане в групите:

- Какво се случва в ситуацията?
- Справедливо ли е това?
- Как бихте помогнали, ако сте свидетели?
- Презентация: всяка група представя своето решение пред класа.

4. Заключителна част: Как да бъдем справедливи? (10 минути)

Цел: Да обобщим наученото и да насърчим активно отношение.

Обобщение:

1 вариант: Учителят обобщава: „Всеки има права и никой не бива да бъде третиран несправедливо. Ако видите дискриминация, говорете с учител или възрастен и помогнете.“

2 вариант: изпълнение на творческа задача: Учениците рисуват „Дървото на равноправието“ – всяко листо на дървото носи послание за толерантност и уважение.

5. Задаване на домашна работа: Учениците да напишат кратка история или да нарисуват комикс за герой, който защитава правата на някого.

Критерии за оценяване и постигане на очакваните резултати:

- Активност в дискусииите.

- Активност и ангажираност при груповата работа.
- Креативност в рисунките и домашната работа.

ПЛАН-СЦЕНАРИЙ НА УРОК ЗА ЧАСА НА КЛАСА НА ТЕМА: „РАЗВИТИЕ НА САМОРЕФЛЕКСИВНИ НАГЛАСИ ПО ОТНОШЕНИЕ НА СОБСТВЕНАТА КУЛТУРНА ИДЕНТИЧНОСТ“

Клас: 6. или 7. клас

Продължителност: 40 - 45 минути

Цели на урока:

1. Учениците да осъзнаят значението на културната идентичност и нейното влияние върху личността.
2. Да развият умения за саморефлексия и критично мислене по отношение на собствената култура.
3. Да се насърчи уважението към културното многообразие чрез интерактивни методи.

Очаквани резултати:

1. Учениците да осмисля по-добре своята културна идентичност.
2. Да развият умения за саморефлексия и критично мислене.
3. Да оценяват културното многообразие и да се научат да уважават различията.

Предварителна подготовка на урока от страна на учителя:

А. Осигуряване на материали за работа в часа:

- Флипчарт/бяла дъска
- Листове хартия и маркери
- Карти с въпроси за дискусия
- Видео или презентация с примери за културна идентичност

Б. Подготовка на план-сценарий относно структурата на урока

1. Въведение (10 минути)

1 вариант:

• Учителят започва с въпрос: „Ако трябва да представите себе си на непознат от друга култура, кои три неща свързани с вашата културна идентичност бихте споделили първо?“

- Учениците записват своите отговори и споделят с класа.

2 вариант:

• Всеки ученик написва на листче информация за себе си (по инструкция на учителя това може да е: любимо ядене, мечтано място за живеене, любима песен, девиз, любим автор и др.), които се събират в кутия и се разбъркват.

- Учителят изтегля листче след листче, чете написаното, а учениците трябва да открият за кого се отнася.

- След като всички листчета са извадени учениците споделят как са се чувствали, когато са били разпознати или не.

3 вариант:

- Учениците изписват или рисуват три любими предмета, без които не биха могли да живеят, в която и точка на планетата да се намират.

- Представят ги пред съучениците си, без да мотивират избора си, а те правят връзка между говорещия като човек, когото познават, и функцията и/или символиката на тези предмети.

4 вариант:

- Учителят задава с въпроса: „Какво означава за вас „културна идентичност“?”
- Учениците споделят кратки мисли като се използва метода „мозъчна атака“.

2. Основна част (20 минути)

– Учителят обяснява накратко какво представлява културната идентичност и защо е важна и дава няколко примера свързани с традиции, език, обичаи, ценности.

1 вариант: Класът се разделя на малки групи по 3-4 ученици. Всяка група получава списък с теми (традиции, празници, кухня, музика, облекло и др.). Задачата на всяка група е да представи по един елемент от българската/ромската/турската/арменската/еврейската и т.н. култура (в зависимост от етнокултурния състав на класа), който е значим за тях и да го обясни.

Групите работят около 10 минути и представят резултатите си пред класа.

2 вариант:

– Провежда се дискусия на тема: „Как културата ни оформя?“ в началото на която учителят задава въпросите:

- Как културата влияе върху нашите навици и решения?
- Има ли елементи от културната ни идентичност, които сме променили или адаптирали?
- Как бихте се почувствали, ако трябва да живеете в друга културна среда?

– Учениците отговарят на въпросите, като всеки има възможност да сподели своето лично мнение.

3 вариант:

– Ако в класа има учениците от различни етнически групи те се събират в групи и изготвят постер/плакат на тема „Културна мозайка“, на който отбелязват културни елементи (песни, обичаи, храни, символи), които ги представят.

– Всяка група представя своята мозайка накратко пред своите културно различни съученици.

4 вариант:

– Провежда се дискусия на тема: „Мостове между културите“ в началото, на която учителят задава въпросите:

- Какво прави една културна идентичност уникална?
- Какво общо открихме помежду си?
- Как можем да уважаваме и разбираме различни култури?

– Учениците отговарят на въпросите, като всеки има възможност да сподели своето лично мнение.

3. Заключителна част (10-15 минути)

1 вариант: Саморефлексия – „Моето културно Аз“

- Учениците получават листовце хартия и записват:
 - Един елемент от културата си, който ги кара да се гордеят.
 - Един аспект, който биха искали да научат повече за своята култура.
- По желание могат да споделят с класа.

2 вариант: Учениците довършват изречението: „Днес осъзнах, че...“

3 вариант:

1. Учителят пита учениците какво ново са научили и как се чувстват след работата в този час.
2. Подчертава значението на културното многообразие и личната идентичност.
3. Учителят завършва с мисъл за размисъл: „Културната идентичност е като дърво – колкото по-дълбоки са корените, толкова по-стабилно расте.“

4. Задаване на домашна работа: Учениците могат да направят проект или презентация за културен елемент, който ги вдъхновява.

Проектно-базирано обучение в мултикултурна образователна среда

Третият сценарий е за **проектно-базирано обучение**. То се свързва със самостоятелно творчество, изследователска работа, изпълнена под ръководството на учител. Говорим за такъв *тип обучение, когато по една тема се работи по-продължително време с цел накрая да се получи конкретен резултат и/или продукт, който се представя публично.*

Основната идея на проектно-базираното обучение е, че реални проблеми улавят интереса на учениците и се провокира сериозен размисъл, тъй като те придобиват и прилагат ново знание в контекста на решаването на конкретен проблем, който е важен за тях.

Учителят играе ролята на посредник, а учениците работят под неговото ръководство така, че:

- да се набележат значимите въпроси,
- да се структурират смислени задачи,
- да се постигне развитие на знанието и социални умения,
- внимателно да се оценява това, което учениците са научили от опыта.

Проектно-базирано обучение (Project-based learning) е разработено от Института за образование Бък (САЩ) в края на 90-те години на 20 век в отговор на усилията за училищните реформи по онова време. То се дефинира като „инструктивен метод, който дава на учениците сложни задачи, базирани на предизвикателни въпроси или проблеми, които включват решаване на проблеми, вземането на решения, изследователски умения, както и саморефлексия, които включват улесняване от страна на учителя, но не и давана на посока. (...) Фокусира се върху въпроси, които карат учениците да се срещат с основните концепции и принципи в практически план. Учениците правят собствено изследване по водещ въпрос, което им позволява да развият ценни умения за научни изследвания, като те участват в проектирането, решаването на проблеми, вземането на решения и дейностите по самото изследване. (...) Различна техника на преподаване, която насърчава и практиката на формиране на нови навици за учене, като се набляга на уменията за творческо мислене, като позволява на учениците да открият, че има много начини за решаване на проблема.“³⁶

То акцентира върху учебни дейности (често интердисциплинарни), които се реализират от обучаемите в дългосрочен план, и преживяванията в хода на работата се вземат под внимание и се прилагат към света извън класната стая.

За разлика от традиционните, ръководени от учителя, занимания в клас, учениците трябва сами да организират собствената си работа и да управляват собствения си път при работата по проекта.

– Проектно-базираното обучение се различава от традиционното проучване по своя акцент върху сътрудничеството между отделните ученици и специфичните предизвикателства, пред които са изправени учителите:

- Избор или конструиране на ситуации, които предпоставят възможността за добри проекти;
- Структуриране на проблемите като възможности за обучение;
- Сътрудничество с колеги за разработване на интердисциплинарни проекти;
- Динамично управление на учебния процес;

³⁶ <http://www.bic.org>

- Интегриране на технологии, когато е уместно;
- Развитие на автентични оценки.

В мултикултурните класове като особено ефективна може да се посочи работата по проект. Учениците под ръководството на учителя могат да разработват малки групови проекти с интеркултурна насоченост. Работата в тях позволява обсъждане и съвместна дейност в хетерогенна по етнически признак група, формиране на умения за защитаване на различни позиции, представяне на резултатите от проекта пред останалите, като се търси и приложение на наученото. Работата в малка група постепенно преминава в работа в екип и позволява да се разгърне интеркултурен диалог, да се опознае различния и да се формира толерантност към него.

В мултикултурната класна стая чрез проектно-базираното обучение може да се формира културна толерантност като се обогатява интеркултурната компетентност на учениците, чрез работа по проекти, свързани с история, традиции, обичаи, съвременни постижения на различни културни, национални, етнически или социални групи. Проучването на темата и подготовката на продукт позволява опознаването на другия да става по собствен път, с индивидуално избрани материали и средства, и изработването на продукт, в който е вложено лично отношение.

Проектно-базираното обучение може да съдейства за разширяване на светогледа на учениците и чрез работата по мултидисциплинарни проекти, в рамките на които те могат да намират нова информация относно участието на представители на техните етноси в развитието на науките или изкуствата.

ПЛАН-СЦЕНАРИЙ ЗА ПРОЕКТНО-БАЗИРАНО ОБУЧЕНИЕ НА ТЕМА: „СТЕРЕОТИПИ И ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ“

Клас: 6 клас

Продължителност: 1 месец (4 седмици, 2 часа седмично)

Цели на обучението

1. Да разпознават и анализират стереотипи и предразсъдъци.
2. Да развият критично мислене и умения за работа в екип.
3. Да повишат разбирането си за толерантността и уважението към различията.
4. Да създадат групов проект, който представя решения за преодоляване на предразсъдъците в обществото.

Очаквани резултати:

1. Учениците да обогатят интеркултурната си компетентност.
2. Да подобрят уменията си за работа в екип.

Предварителна подготовка от страна на учителя:

А. Осигуряване на материали за работа:

- Листове хартия и маркери
- Видео или презентация с примери за „стереотипи“ и „предразсъдъци“.

Б. Подготовка на план-сценарий за проекта

1 седмица: Въведение в темата за стереотипи и предразсъдъци.

Цели:

1. Запознаване с понятията „стереотипи“ и „предразсъдъци“.
2. Осъзнаване на тяхното влияние върху взаимоотношенията.

Дейности:

1. Дискусия:

- Въпрос за размисъл: Какво са стереотипите? Къде ги срещаме в ежедневието?

2. Видео или кратък клип: Преглеждане на материал, който показва примери за стереотипи и техните последици.

3. Игра „Етикети“:

○ На гърба на всеки ученик се поставя лист с „етикет“ (например „спортист“, „шегаджия“, „умен, но мързелив“, „глупав, но работлив“, „изключително красив“ и др.). Без да знаят етикета си, учениците си взаимодействат според написаното. След това се обсъждат чувствата, които са изпитали.

Задача за самостоятелна работа в училище или в къщи: Да намерят примери за стереотипи в медиите (филми, реклами, новини).

2 седмица : Видове предразсъдъци и техният ефект

Цели:

- Разбиране на различните видове предразсъдъци (етнически, полови, социални и др.).
- Осъзнаване на техния ефект върху хората и обществото.

Дейности:

1 вариант: Работа в групи:

○ Разпределяне на учениците в малки групи, всяка от които изследва различен тип предразсъдъци.

2 вариант: Проучване на казуси:

○ Проучване и представяне на конкретни случаи от историята или актуалността, свързани с дискриминация.

3 вариант: Креативна задача:

- Създаване на плакати с примери за стереотипи и послания за преодоляването им.

Задача за самостоятелна работа в училище или в къщи: Да интервюират членове на семейството или приятели за случаи, в които са се сблъскали с предразсъдъци.

3 Седмица: Работа по проектите на групите

Цели: Създаване на проект, който адресира темата за стереотипи и предразсъдъци.

Дейности:

1. **Обсъждане на идеи за проекти:** Всяка група предлага проектна идея (напр. театрална сценка, постер, видеоклип или презентация).

2. **План за действие:** Групите планират задачите и разпределят отговорностите.

3. **Начало на работата:** Започване на работа по проекта под наблюдението на учителя.

Задача за самостоятелна работа в училище или в къщи: Учениците да събират допълнителни материали за своя проект.

4 Седмица: Публично представяне на продуктите от проектите и обсъждане на получените резултати и активността на учениците

Цели:

- Представяне на проектите пред класа.
- Анализ и обсъждане на предложените продукти.

Дейности:

1. **Представяне:** Всяка група представя своя проект.

2. **Обратна връзка:** Класът и учителят дават обратна връзка за идеите и изпълнението.

3. **Заключителна дискусия:** Какво научихме за стереотипите и предразсъдъците и как можем да ги преодолеем?

Критерии за оценяване на проекта:

1. Яснота и точност на посланието.
2. Креативност и оригиналност.
3. Сътрудничество и участие на всички членове на групата.
4. Въздействие върху аудиторията.

Форма на оценяване: Комбинация от самооценка, оценка от съученици и оценка от учителя.

Проблемно-базирано обучение в мултикултурна образователна среда

Проблемно-базираното обучение е добре познато на българските учители, но за съжаление в училищната практика не се използва в достатъчна степен, независимо от неговите ползи. То е *цялостен тип обучение, възникнало като резултат от необходимостта за активизация на познавателната дейност*, особен вид взаимодействие между учителя и учениците, характеризиращо се със самостоятелната учебна дейност за получаване на нови знания в хода на решаването на проблемната ситуация.

Създаването на проблемни ситуации и решаването на проблеми в хода на училищното обучение дава възможност на учениците да усвоят технологии за решаване на проблеми и в реални житейски условия. Те се учат да комбинират знанията, да обосновават хипотези, да търсят доказателства, да формулират изводи и да намират практико-приложни решения.

Основните предимства на проблемно-ориентираното обучение са, че:

1. Учениците сами откриват новите знания в хода на решаване на учебните проблеми.
2. Не се налага учителят да контролира.
4. Знанията са на достатъчно равнище, те са гъвкави и трайни, лесно се актуализират и прилагат в нови условия.
5. Предвид работата в малка група слабите печелят от работата със силните, защото могат да споделят затруднения, да задават въпроси, да искат и да получават помощ при неразбиране.

През XXI век уменията да се решават проблеми и да се търсят по самостоятелен път решения се оказват едни от ценните и очакваните. Търсенето на решения при работа в мултикултурна малка група формира и социалнозначими умения за зачитане на различните гледни точки и уважение към инакомислещите.

Проблемно-базираното обучение изисква по-голямо количество време, което е необходимо както на учителя, за да създаде условия за него, а и на учениците, за да могат да открият нужната информация, да я осмислят и да решат проблема по начин, който от една страна е в синхрон с научните достижения, а от друга е приложим в реални условия. В условията на класно-урочната система то трудно може да се използва, но в рамките на целодневната организация може да намери по-широко приложение.

СЦЕНАРИЙ ЗА ПРОБЛЕМНО-БАЗИРАНО ОБУЧЕНИЕ НА ТЕМА: „РАЗРЕШАВАНЕ НА КОНФЛИКТИ В МУЛТИКУЛТУРНА СРЕДА“

Клас: 7 клас

Продължителност: 3 учебни часа

Цели на обучението:

1. Да развият умения за разрешаване на конфликти чрез диалог и сътрудничество.
2. Да изградят културна чувствителност и уважение към различията.
3. Да приложат наученото чрез разрешаване на симулирани казуси в мултикултурен контекст.

Очаквани резултати:

1. Учениците да могат да идентифицират причините за конфликти.
2. Да придобият практически умения за разрешаване на проблеми.
3. Да развият толерантност и уважение към културните различия.

Предварителна подготовка от страна на учителя:

А. Осигуряване на материали за работа:

- Презентация за конфликти
- Флипчарт или бяла дъска
- Списък с твърдения за стереотипи
- Карти с ролеви казуси
- Таблици за самооценка и обратна връзка

Б. Подготовка на план-сценарий за работата.

Първи час: Въведение в темата за конфликтите и пътищата за тяхното решаване

Цели:

1. Учениците да разберат какво представляват конфликтите и защо възникват, особено в мултикултурна среда.
2. Да се запознаят с основните стратегии за разрешаване на конфликти.

Дейности:

– Дискусия „Какво е конфликт?“ (10 минути):

- Учителят пита учениците какво разбират под „конфликт“. Обсъждат се примери от ежедневието.

– Мини-лекция: Стратегии за разрешаване на конфликти (15 минути):

- Учителят представя основните стратегии:
 - Изслушване и разбиране на гледната точка на другия.
 - Сътрудничество и търсене на взаимно решение.
 - Избягване на обвинения.

– Игра „Културни стереотипи“ (20 минути):

- Учениците получават списък с твърдения (например: „Всички италианци са шумни“, „Момчетата са по-емоционални от момчетата“, „Немците са педантични“, „Англичаните са високомерни“ и т.н.).
- Задачата е да обсъдят дали твърденията са стереотипи и да дадат аргументи.

Домашна работа: Учениците да подготвят кратко писмено описание на конфликт, който са наблюдавали, и как е бил разрешен.

Втори час: Работа по казуси

Цели: Учениците да анализират мултикултурни конфликти и да приложат стратегии за тяхното разрешаване.

Дейности:

Обсъждане на казуси (30 минути):

Всяка група:

- Анализира казуса.
- Определя причините за конфликта.
- Предлага решение, като използва представените стратегии.

1. вариант: Учителят раздава карти с казуси, свързани с мултикултурна среда (напр. „Двама ученици спорят дали е нормално да се закъснява за час, защото идват от различни култури с различни разбирания за спазване на време“).

2. вариант: Няколко от учениците представят част от домашното си – описанието на конфликт, който са наблюдавали и съучениците им търсят решение, след което свидетелят споделя дали така се е случило в действителност.

3. вариант:

- Учениците се разделят в пет малки групи по 4-5 човека.
- Споделят се и се обсъждат примери от собствената им практика в училище, когато са били участници или свидетели на конфликт.
- Върху постер се описва най-интересната ситуация (по преценка на групата) и се формулират няколко въпроса.
- След това тя се предава на следващите групи последователно за даване на предложения за решаването на конфликта.
- В края на дейността всяка група приема или отказва предложените идеи и споделят действителните решения.

Презентация на решения (10 -15 минути):

- Всяка група представя своето решение, а останалите ученици задават въпроси и дават предложения.

Трети час: Ролева игра и заключителна дискусия

Цели:

1. Учениците да приложат уменията за разрешаване на конфликти в практическа ситуация.

2. Да развият увереност и културна чувствителност.

– **Ролева игра: „На мястото на другия“ (30 минути):**

- Всяка група играе ролева игра, базирана на различен мултикултурен конфликт.

Например:

- Ученик от малцинствена група се чувства изолиран, защото съучениците му не го канят на събития.

○ Две групи спорят за това кой как да празнува училищно събитие с традиционни елементи.

- Групите се редуват в ролите на участници в конфликта и медиатори.

– **Обсъждане и обратна връзка (20 минути):**

• Учителят и учениците обсъждат какви стратегии са били използвани и какво може да се подобри.

– **Заключителна рефлексия:**

- Учениците записват на флип-чарта отговори на въпросите:
- Какво научих за разрешаването на конфликти в мултикултурна среда?
- Как бих го приложил?

– **Критерии за оценяване:**

- Участие в груповите задачи.
- Умения за анализ на казусите.
- Креативност и ефективност на предложените решения.
- Саморефлексия и самостоятелно мислене.

– **Методи за оценяване:**

- Самооценка и оценка от съученици.
- Обратна връзка от учителя.

ЧАСТ ЧЕТВЪРТА: МЕТОДИЧЕСКИ МАТЕРИАЛИ ЗА КЛАСНИ РЪКОВОДИТЕЛИ

Автор: проф. д-р Надежда Калоянова

Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“

1. Методически материали по интеркултурно образование за класен ръководител, 5. клас

ПРИМЕРНА УЧЕБНА ПРОГРАМА

Цели:

1. Учениците да разпознават и уважават културното многообразие.
2. Да формират положителни нагласи към различията.
3. Да развиват умения за емпатия и работа в екип.

Очаквани резултати:

- Учениците могат да споделят информация за своята култура и да се интересуват от другите.
- Проявяват уважение към различията.
- Умеят да комуникират с уважение и внимание.

Методи и техники:

- Арт дейности;
- Ролеви игри;
- Кръг на споделяне;
- Упражнения;
- Казуси.

Теми:

1. Кой съм аз? Кой сме ние?
2. Моето семейство и традициите
3. Прилики и различия между нас
4. Силата на думите
5. Какво е приятелството?

ПРИМЕРЕН ГОДИШЕН ПЛАН ЗА ДЕЙНОСТИ С КЛАСА

Месец	Тема	Методика
Септември	Представяне и културни автопортрети	Арт-проект
Октомври	Прилики и различия между нас	Игра и дискусия
Ноември	Семейни традиции и празници	Кръг на споделяне
Декември	Думи, които свързват	Сценки и ролеви игри
Януари	В обувките на другия	Ролева игра и дискусия
Февруари	Език на уважение	Групова работа
Март	Културно кафене	Споделяне на истории и храна
Април	Истории за приятелството	Презентации и игри
Май	Какво научихме	Кръгла маса, арт дейности
Юни	Празник на многообразието	Изложба, празник

МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА УЧИТЕЛЯ

1. Общи препоръки:

- Създайте безопасна и приобщаваща среда за споделяне.
- Насърчавайте учениците да слушат активно и уважително.
- При необходимост включете образователен медиатор или училищен психолог.

2. Методи, техники и подходи:

- Интерактивни методи: мозъчна атака, ролеви игри, казуси.
- Проектно-базирано обучение: създаване на плакати, колажи, презентации.
- Наративен подход: използване на лични разкази и литературни откъси.
- Работа в групи: за развиване на социални и комуникативни умения.

3. Оценяване:

- Формиращо оценяване: участие, аргументация, сътрудничество, оригиналност на идеите.
- Използване на самооценка и рефлексия чрез въпроси като:
 - Какво научих днес?
 - Кое ми беше трудно?
 - Какво ново разбрах за себе си и за другите?

4. Източници на съдържание и автентични материали:

- Текстове от българската и световната литература;
- Фолклор и традиции – разкази от учениците, родителите им и др. родственици;
- Казуси от реалния живот – адаптирани за възрастта;
- Визуални ресурси – снимки, илюстрации, семейни символи.

5. Препоръчителни ресурси:

- Наредба за приобщаващото образование (В сила от 27.10.2017 г., приета с ПМС № 232 от 20.10.2017 г.);
- Наредба №13 от 21. 9. 2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование (в сила от 11.10.2016 г.);
- Ръководство за интеркултурно образование (МОН, 2019)
- Онлайн платформи и сайтове: <https://multikulti.bg/>, <https://amalipe.bg/>, <https://coiduem.bg/>, <https://oppiotech.org/>

ПРИМЕРНИ МЕТОДИЧЕСКИ РАЗРАБОТКИ ЗА ЧАСА НА КЛАСА

ТЕМА 1: „КОЙ СЪМ АЗ? КОИ СМЕ НИЕ?“

Интегрирани предметни области: Български език и литература

Цел: Да се подпомогне самоопознаването и осъзнаването на индивидуалната и груповата идентичност.

Очаквани резултати: Учениците изразяват своите ценности, интереси и произход чрез слово и визуална интерпретация.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Въведение: Кратка беседа „Какво означава „идентичност“?“ (5 мин.)
- Индивидуално упражнение: Попълване на карта „Кой съм аз?“ – име, интереси, хобита, етническа и културна принадлежност (10 мин.)
- Групово обсъждане: По какво си приличаме и по какво се различаваме? (10 мин.)
- Рисунка/колаж: „Аз в моето семейство и общност“ (15 мин.)
- Представяне и дискусия на рисунките/ колажите (5 мин.)

Оценяване: Отчитане на участието и креативността.

Материали: Работен лист 1: „Кой съм аз?“, моливи, цветни материали.

ТЕМА 2: „МОЕТО СЕМЕЙСТВО И ТРАДИЦИИТЕ“

Интегрирани предметни области: История и Технологии и предприемачество

Цел: Учениците изследват културните традиции в семействата си и разбират тяхното значение.

Очаквани резултати: Описват традиции от различни култури; анализират как обичаите изграждат културна идентичност.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Въведение: Кратка беседа „Какво е традиция?“ (5 мин.)
- Групово работно: Разказ за семеен празник и традиция (10 мин.)
- Дискусия: Сходства и различия между разказите (10 мин.)
- Изработка на семейно „Дърво на традициите“ – графично представяне (15 мин.)
- Представяне и споделяне на семейното дърво (5 мин.)

Оценяване: По съдържание и оригиналност на визуализацията.

Материали: Листи, флумастери, Шаблон: „Дърво на традициите“

ТЕМА 3: „ПРИЛИКИ И РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ НАС“

Интегрирани предметни области: Гражданско образование и Изобразително изкуство

Цел: Да се повиши уважението към многообразието чрез визуални и словесни изрази.

Очаквани резултати: Учениците изразяват разбиране и приемане на различието чрез колективна творба.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Мозъчна атака: „Какво означава да си различен?“ (5 мин.)
- Игра „Стани, ако...“ (пример: ако обичаш да танцуваш, ако говориш повече от един език и т.н.) (10 мин.)
- Групова изработка на колективен плакат „Ние сме различни, но заедно“ (15 мин.)
- Представяне на плаката и кратко послание (10 мин.)

Оценяване: Активност и творчески принос.

Материали: Картон, цветна хартия и материали (от списания и др.п.), лепило

ТЕМА 4: „СИЛАТА НА ДУМИТЕ“

Интегрирани предметни области: Български език

Цел: Учениците разпознават езика като средство за създаване на общност или изключване.

Очаквани резултати: Описват как думите влияят на чувствата; предлагат езиково приобщаващо поведение.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- История/казус: Ученик, който се чувства изключен поради подигравки (5 мин.)
- Групова дискусия: Какво можем да кажем или направим? (10 мин.)
- Изработване на табло „Думи, които включват“ (15 мин.)
- Ролева игра: Превръщане на обидна реплика в подкрепяща (10 мин.)

Оценяване: Участие в дискусията и оригинални предложения.

Материали: Работни лист 2 „Думи, които включват“, хартия, маркери.

ТЕМА 5: „КАКВО Е ПРИЯТЕЛСТВОТО?“

Интегрирани предметни области: Гражданско образование + Литература

Цел: Учениците разпознават и оценяват приятелството като междуперсонална и интеркултурна ценност.

Очаквани резултати: Анализират примери на приятелство между различни култури; дефинират собствените си ценности.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Четене на откъс от литературен текст (напр. „Малкият принц“, „Патиланско царство“) (10 мин.)
- Обсъждане: Какво е приятелството? (10 мин.)
- Упражнение: Нарисувай/ опиши най-добрия си приятел – какво ви свързва? (10 мин.)
- Съставяне на „Кодекс на приятелството“ – групово (10 мин.)

Оценяване: Аргументация, личен принос и споделяне.

Материали: Текстове, Шаблон „Кодекс на приятелството“, цветни материали.

ПРИЛОЖЕНИЯ КЪМ ТЕМИТЕ ЗА 5. КЛАС (ПО ИЗБОР)

РАБОТЕН ЛИСТ 1: КАРТА „КОЙ СЪМ АЗ?“

Попълни следната карта за себе си:

- Моето име: _____
- Роден/а съм в: _____
- Говоря следните езици: _____
- В моето семейство обичаме да: _____
- Моите хобита и интереси са: _____
- Един символ, който ме представя: _____
- Традиция, която следваме у дома: _____

РАБОТЕН ЛИСТ 2: „ДУМИ, КОИТО ВКЛЮЧВАТ“

Отбележи думите, които създават приобщаване:

- ☐ Приятел
- ☐ Добре дошъл
- ☐ Разбирам те
- ☐ Ти си важен/а
- ☐ Заедно
- ☐ Уважавам те
- ☐ Прощка
- ☐ Обич

Допиши още три включващи думи:

1. _____
2. _____
3. _____

ШАБЛОН: „КОДЕКС НА ПРИЯТЕЛСТВОТО“

Работи с своята група и съставете кодекс от 5 правила:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Моят принос към приятелството:

- Аз съм добър приятел, защото: _____

ШАБЛОН: „ДЪРВО НА ТРАДИЦИИТЕ“

Нарисувай или използвай силует на дърво. В короната запиши:

- Традиции, които спазвате у дома.
- Любими празници.
- Символи или храни, характерни за вашето семейство.

Пример: Листо 1: Празнуваме Бъдни вечер с боб и питка; Листо 2: На Рамазан правим баклава; Листо 3: Говорим на два езика вкъщи.

КАЗУСИ ЗА 5. КЛАС

Казус 1: „Новият ученик“

Михаил се премества от друга държава и говори слабо български. Някои ученици го избягват, защото не ги разбира. Други се опитват да му помогнат, но не знаят как.

Въпроси за обсъждане:

- *Как ще се почувстваме на негово място?*
- *Как може класът да го приеме и подкрепи?*
- *Какви действия можем да предприемем?*

Казус 2: „Празникът на различието“

Училището организира ден на културите, но някои ученици се присмиват на ястията и носите на съучениците си.

Въпроси:

- *Какво означава уважение към културите?*
- *Как да реагираме на подигравки?*

Казус 3: „Две имена – една личност“

Ученичка носи традиционно име от своята етническа група и се чувства неловко, защото другите ѝ се подиграват.

Въпроси:

- *Защо имената имат значение?*
- *Как можем да покажем уважение?*

2. Методически материали по интеркултурно образование за класен ръководител, 6. клас

ПРИМЕРНА УЧЕБНА ПРОГРАМА

Цели:

1. Повишаване на културната осведоменост на учениците.
2. Насърчаване на толерантност към културните различия.
3. Формиране на умения за разрешаване на конфликти и межкултурен диалог.

Очаквани резултати:

- Могат да описват и сравняват различни култури.
- Разбират понятия като толерантност, дискриминация и уважение.
- Придобиват умения за сътрудничество в мултикултурна среда.

Методи, техники, средства:

- Арт дейности;
- Работа по проект;
- Дебати и групови дискусии;
- Упражнения;
- Казуси.

Теми:

1. Културни символи и традиции.
2. Толерантност и нетолерантност.
3. Истории от различни култури.
4. Решаване на конфликти.
5. Уважение в ежедневната комуникация.

ПРИМЕРЕН ГОДИШЕН ПЛАН ЗА ДЕЙНОСТИ С КЛАСА

Месец	Тема	Методика
Септември	Културното многообразие в класа	Карти, родословно дърво
Октомври	Празници и обичаи	Проекти и презентации
Ноември	Какво е толерантност?	Дискусия и казус
Декември	Истории от различни култури	Четене и обсъждане
Януари	Да разберем другия	Работа в екип
Февруари	Поведение и уважение	Игрови сценарии
Март	Културно кафене	Споделяне на рецепти и спомени
Април	Разрешаване на конфликти	Казус и ролеви игри
Май	Как да сме заедно в различието	Кръг на доверие
Юни	Презентация: Клас без граници	Ученици представят наученото

ПРИМЕРНИ МЕТОДИЧЕСКИ РАЗРАБОТКИ ЗА ЧАСА НА КЛАСА**ТЕМА 1: КУЛТУРНИ СИМВОЛИ И ТРАДИЦИИ**

Интегрирани предметни области: География и Технологии и предприемачество

Цел: Учениците откриват и представят културни символи и традиции от различни народи.

Очаквани резултати: Разбират значението на символите за културата; предлагат варианти на символи, свързани с традиции в семейството.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Работа с карта „Културни символи по света“ – учениците разполагат символи върху карта. (10 мин.)
- Проект: „Моята семейна традиция“ – изработване на предмет или плакат, представящ традиция. (20 мин.)
- Групова галерия с презентации и разкази. (10 мин.)

Оценяване: Участие в дискусията и оригинални презентации и разкази.

Материали: Работен лист 1: „Традиция – символ“, хартия, маркери.

ТЕМА 2: ТОЛЕРАНТНОСТ И НЕТОЛЕРАНТНОСТ.

Интегрирани предметни области: Биология и здравно образование и Гражданско образование

Цели: Учениците разграничат нагласите на толерантност и нетолерантност и влиянието им върху здравето и социалния климат.

Очаквани резултати: Разбират значението на толерантните отношения и влиянието им върху здравето и позитивните социални отношения.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Казус: „Нов ученик в класа“ – как реагираме? (10 минути)
- Дискусия с биологичен акцент: Стрес и агресия при социално отхвърляне. (10 минути)
- Изготвяне на „Пътеводител за толерантен клас“. (20 минути)

Оценяване: Участие в решението на казуса и дискусията, оригинални идеи.

Материали: Работен лист 2: „Стъпки за толерантна комуникация“, ситуационни примери.

ТЕМА 3: ИСТОРИИ ОТ РАЗЛИЧНИ КУЛТУРИ

Интегрирани предметни области: Литература и История

Цели: Учениците изследват и опознават културното богатство чрез разкази от различни епохи и региони.

Очаквани резултати: Разбират значението и развитието на културното многообразие на света.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Работа с текстове: африканска приказка, арабска басня, българска легенда.
- Групи по култури: всяка група представя историята чрез театър/илюстрация.
- Дискусия: „Какво ни свързва в тези различни разкази?“

Оценяване: Участие в дискусията, оригинални идеи при представянето.

Материали: лист с въпроси по текстове и карта на културните елементи в разказите.

ТЕМА 4: РЕШАВАНЕ НА КОНФЛИКТИ

Интегрирани предметни области: Музика и Гражданско образование

Цели: Развиване на емпатия и умения за ненасилствено разрешаване на конфликти.

Очаквани резултати: Проявяват емпатия и умения за ненасилствена комуникация.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Слушане на музикални произведения с теми за мир и съпричастност.
- Казус: „Двама приятели се скарват“ – работа по роли.
- Създаване на аудио послания за мир и разбирателство.

Оценяване: Прояви на емпатия, креативни послания.

Материали: Работен лист 3: План за разрешаване на конфликт – 5 стъпки.

ТЕМА 5: УВАЖЕНИЕ В ЕЖЕДНЕВНАТА КОМУНИКАЦИЯ

Интегрирани предметни области: Български език и Информационни технологии

Цели: Учениците изследват и прилагат език на уважение в устна и писмена форма, включително в онлайн среда.

Очаквани резултати: Прилагат език на уважение в устна и писмена форма, включително в онлайн среда.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Анализ на чатове и коментари – какви думи са приемливи?
- Упражнение: „Напиши съобщение с уважение“.
- Проект: Дигитален „Етикет кодекс“ за класа.

Оценяване: Използват правилна и толерантна реч в писмена и устна комуникация.

Материали: Работен лист 4: Таблица „Уважителна дума – Неуважителна дума – По-добра алтернатива“.

РАБОТНИ ЛИСТИ КЪМ ТЕМИТЕ ЗА 6. КЛАС (ПО ИЗБОР)

РАБОТЕН ЛИСТ 1

Страна	Традиция/символ	Значение	Личен коментар

РАБОТЕН ЛИСТ 2

Част 1: Пет стъпки към толерантност в общуването

Попълни стъпките за толерантна комуникация с примери от ежедневието.

Стъпка	Какво означава?	Пример от моя живот
1. Слушай с внимание		
2. Уважавай различието		
3. Използвай позитивен език		
4. Попитай, преди да съдиш		
5. Реагирай спокойно и с емпатия		

Част 2: Какво бих направил/а?

Прочети следните ситуации. Избери **толерантен отговор** и обясни **защо** го избираш.

1). В час нов ученик не разбира добре езика и съучениците се смеят.

- Толерантен отговор:

- Моето обяснение:

2). На обяд дете от друг етнос носи храна с различна миризма и бива подиграно.

– Толерантен отговор:

– Моето обяснение:

3). Някой в групов чат нарича друг ученик с обидно прозвище.

– Толерантен отговор:

– Моето обяснение:

Част 3: Моето послание за толерантност

В едно изречение напиши свое послание към класа за толерантна и приобщаваща среда:

РАБОТЕН ЛИСТ 3

Инструкции: Прочети всяка стъпка и попълни полетата с информация за реална или измислена конфликтна ситуация.

Стъпка 1: Опиши конфликта

Какво се случи? Кой участва? Как се чувстваш?

Стъпка 2: Разбери гледната точка на другия

Какво може би мисли или чувства другият човек?

Стъпка 3: Потърси обща цел

Какво общо искате и двамата? Например: да се разбирате, да работите заедно.

Стъпка 4: Намерете решение заедно

Какво може да направите, за да решите конфликта? Какви компромиси са възможни?

Стъпка 5: Действие и преглед

Какво ще направите? Как ще проверите дали решението работи?

РАБОТЕН ЛИСТ 4:

Таблица „Уважителна дума – Неуважителна дума – По-добра алтернатива“.

Уважителна дума	Неуважителна дума	По-добра алтернатива

КАЗУСИ 6. КЛАС

Казус 1: „Стереотипи в час“

При работа по проект за професии, група ученици казва, че определени професии „не са за момичета“ или „не са за роми“.

Въпроси:

- *Какво са стереотипите?*
- *Как влияят на нашето поведение и избор?*

Казус 2: „Семейни традиции“

Ученици представят домашни обичаи, но едно момче отказва, защото „неговите са срамни“.

Въпроси

- *Какво ни казват семейните традиции?*
- *Как да се гордеем с културната си принадлежност?*

Казус 3: „Снимка без теб“

На таблото на класа липсва снимка на ученик от малцинство. Не е била нарочно пропусната, но той се чувства изключен.

Въпроси:

- *Какво означава да принадлежиш към една група?*
- *Как да бъдем внимателни към всички?*

3. Методически материали по интеркултурно образование за класен ръководител, 7. клас

ПРИМЕРНА УЧЕБНА ПРОГРАМА

Цели:

1. Разпознаване и преодоляване на стереотипи и предразсъдъци.
2. Развиване на критическо мислене по теми, свързани с културни различия.
3. Формиране на активна гражданска позиция и ангажираност към социална справедливост

Очаквани резултати:

1. Разпознават прояви на дискриминация и умеят да реагират адекватно.
2. Изразяват аргументирано мнение в диалог по социални и културни въпроси.
3. Демонстрират уважение към различието в медиите, училището и обществото.

Методи, техники, средства:

1. Дебати;
2. Анализ на медийни материали;
3. Проучвания и презентации;
4. Групови проекти;
5. Казуси.

Теми:

1. Стереотипи и предразсъдъци – как ги разпознаваме?
2. Равенство и справедливост
3. Културни образи в медиите
4. Социална отговорност и гражданска активност
5. Диалог в конфликтни ситуации

ПРИМЕРЕН ГОДИШЕН ПЛАН ЗА ДЕЙНОСТИ С КЛАСА:

Месец	Тема	Методика
Септември	Да се представим отвъд стереотипа	Арт-портрет и дискусия
Октомври	Предразсъдъци и реалност	Казуси и ролеви игри
Ноември	Медийна грамотност и културни образи	Анализ на клипове и реклами
Декември	Гражданска активност	Проект: „Моето послание към света“
Януари	Конфликт и диалог	Ролеви игри и симулации
Февруари	Справедливост и равенство	Дебат
Март	Социална ангажираност	Ученици избират кауза
Април	Сила в различието	Презентации и творчески задачи
Май	Промяна чрез култура	Групови проекти
Юни	Обратна връзка и бъдещи идеи	Кръг на споделяне

ПРИМЕРНИ МЕТОДИЧЕСКИ РАЗРАБОТКИ ЗА ЧАСА НА КЛАСА**ТЕМА 1: СТЕРЕОТИПИ И ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ – КАК ГИ РАЗПОЗНАВАМЕ?**

Интегрирани предметни области: История, Български език и литература, Изобразително изкуство

Цел: Учениците да разпознават и анализират стереотипи и предразсъдъци в ежедневието и медиите.

Очаквани резултати: Различават факт от стереотип; разпознават предразсъдъчни нагласи и тяхното въздействие.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Анализ на кратък текст или комикс с културни стереотипи (15 мин.)
- Работа в екипи: „Пренапиши историята без стереотипа“ (15 мин.)
- Изобразяване на емоциите, които предизвикват стереотипите – рисунка или плакат (15 мин.)

Оценяване: Участие в дискусия, творческо задание, самооценъчна таблица.

Материали: Текстове с примери, листи, фулмастри.

ТЕМА 2: РАВЕНСТВО И СПРАВЕДЛИВОСТ

Интегрирани предметни области: Гражданско образование, Математика, Музика

Цел: Учениците да разграничават понятията равенство и справедливост и да ги прилагат в училищна и социална среда.

Очаквани резултати: дефинират понятията. равенство и справедливост, обсъждат примери на несправедливост и предлагат решения.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Гледане на видео/слушане на песен с послание за равенство (15 мин.)
- Работа по казус: различно третиране в училище (15 мин)
- Изработване на плакат: „Справедливото училище“ (15 мин)

Оценяване: Аргументирано мнение по казус, оценка на групова работа

Материали: Видео/аудио материали, материали за изработка на плакат по избор

ТЕМА 3: КУЛТУРНИ ОБРАЗИ В МЕДИИТЕ

Интегрирани предметни области: История, Български език и литература, Информационни технологии

Цел: Развиване на критично мислене към начина, по който медиите представят култури и групи.

Очаквани резултати: разпознават културни клишета, анализират послания в реклами, новини или филми, създават алтернативно културно представяне.

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Анализ на медийни изображения и реклами (15 мин)
- Създаване на „антиклише“ колаж (15 мин)
- Работа по групи: Как бихме представили културата си? (15 мин)

Оценяване: Представяне на колаж, анализ по критерии за съдържание и уважение

Материали: Изрезки от списания, дигитални изображения, Canva/PowerPoint

УРОК 4: СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ И ГРАЖДАНСКА АКТИВНОСТ

Цел: Учениците да осъзнаят ролята си като активни граждани и принос към общността.

Интегрирани предметни области: Гражданско образование, Технологии и предприемачество, История

Очаквани резултати: разбират значението на социалната отговорност

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Обсъждане на проблем: „Какво бих променил в квартала си?“ (15 мин)
- Групова работа: План за доброволческа инициатива (15 мин)
- Презентация пред класа (15 мин)

Оценяване: Критерии за планиране, изпълнение, презентиране

Материали: Работен лист за проектиране, презентационни шаблони

ТЕМА 5: ДИАЛОГ В КОНФЛИКТНИ СИТУАЦИИ

Интегрирани предметни области: Български език и литература, Час на класа, Музика/Театър

Цел: Учениците развиват умения за водене на конструктивен диалог при конфликти.

Очаквани резултати: придобиване на речеви умения за решаване на конфликт, прояви на адекватно поведение в напрегната ситуация

Структура и съдържание на занятие по темата:

- Ролева игра: конфликт в училище (15 мин.)
- Изработване на „речник на уважението“ (15 мин.)
- Работа по сценарии – театрални сцени с алтернативни развръзки (15 мин)

Оценяване: Участие в игра, креативност, адекватност на реакциите

Материали: листи, фулмастри

КАЗУСИ 7. КЛАС

Казус 1: „Историята от другата гледна точка“

Ученици спорят за историческа фигура, която има различна роля според различни етнически групи.

Въпроси:

- Може ли историята да има повече от една гледна точка?
- Как да уважаваме различните интерпретации?

Казус 2: „Шеги или обиди?“

Ученици правят „шеги“ на етническа основа. Един ученик протестира, а другите му казват, че „преувеличава“.

Въпроси:

- Как да различим шега от обида?
- Как да създадем безопасна среда?

Казус 3: „Изборът на партньор“

Ученици трябва да работят по двойки, но никой не иска да работи с определен съученик заради неговия произход.

Въпроси:

- Какво е дискриминация?
- Как да преодолеем предразсъдъци?

МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА КЛАСНИЯ РЪКОВОДИТЕЛ

1. Общи препоръки:

- Създайте безопасна и приобщаваща среда за споделяне.
- Насърчавайте учениците да слушат активно и уважително.

- При необходимост включете образователен медиатор или училищен психолог.

2. Методи, техники и подходи:

- Интерактивни методи: мозъчна атака, ролеви игри, казуси.
- Проектно-базирано обучение: създаване на плакати, колажи, презентации.
- Наративен подход: използване на лични разкази и литературни откъси.
- Работа в групи: за развиване на социални и комуникативни умения.

3. Оценяване:

- Формиращо оценяване: участие, аргументация, сътрудничество, оригиналност на идеите.
- Използване на самооценка и рефлексия чрез въпроси като:
 - Какво научих днес?
 - Кое ми беше трудно?
 - Какво ново разбрах за себе си и за другите?

4. Източници на съдържание и автентични материали:

- Текстове от българската и световната литература;
- Фолклор и традиции – разкази от учениците, родителите им и др. родственици;
- Казуси от реалния живот – адаптирани за възрастта;
- Визуални ресурси – снимки, илюстрации, семейни символи.

5. Препоръчителни ресурси:

- Наредба за приобщаващото образование (В сила от 27.10.2017 г., приета с ПМС №232 от 20.10.2017 г.);
- Наредба №13 от 21.9.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование (в сила от 11.10.2016 г.);
- Ръководство за интеркултурно образование (МОН, 2019)
- Онлайн платформи и сайтове: <https://multikulti.bg/>, <https://amalipe.bg/>, <https://coiduem.bg/>, <https://oppiotech.org/>

УПРАВЛЕНИЕ НА МУЛТИКУЛТУРНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА

1. Значението на семейството и културния контекст

Работа по основни теми:

- Различни типове семейства (многочленни, мигрантски, смесени и др.)
- Културни модели на възпитание и ролите в семейството
- Влияние на родовите и традиционните системи

Методи и практики:

- Групова работа: „Семейна мозайка“ – очертаване на културни ценности.
- Рефлексия: работен лист „Моето семейство – моята гледна точка“.

2. Подходи за включване на родителите

Цели:

- Насърчаване на приобщаващи стратегии за работа с родители от различни културни общности.
- Преодоляване на бариери – езикови, културни и социални.

Методи и добри практики

- Създаване на „Културни родителски срещи“ – представяне на култури чрез храна, истории, традиции.
- Покана за участие в класни проекти – например: „Ден на традициите у дома“.
- Ползване на двуезични покани, преводачи от общността, визуална комуникация.

Инструмент: Шаблон за карта на родителско участие:

- *Участие в училищни събития*
- *Помощ при проекти*
- *Културни презентации*

3. Превенция на конфликти и културни недоразумения

Цели:

- Разпознаване на културните различия в общуването и поведение.
- Придобиване на умения за медиаторски подход в интеркултурна среда.

Казус: „Ученик от турски произход не гледа учителя в очите. Учителят го смята за неуважение.“

Методи:

- Ролева игра: „Неразбрани сигнали“ – как културата влияе на комуникацията.
- Работа с таблица „Предразсъдък – Разяснение – Толерантна реакция“.
- Обсъждане на реални сценарии от училищната практика.

4. Изграждане на интеркултурна училищна политика

Цели:

- Формиране на институционален подход към многообразието.
- Интегриране на принципите на интеркултурното образование в училищния живот.

Основни елементи:

- *Интеркултурен училищен етичен кодекс.*
- *Училищен календар на празници и културни дни.*
- *Проект „Училище без стереотипи“ – включване на ученици, родители и учители.*

Инструмент: План за интеркултурна училищна политика:

- *Видими знаци на многообразието (езици, символи, карти)*
- *Учебни практики с включване на културни елементи*
- *Екип за медиация и приобщаване*